

Maija Kinnunen

LAPSIPERHEIDEN PALVELUTARPEEN ARVIOINTI KESKI-SUOMEN HYVINVOIN- TIALUEELLA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Maija Kinnunen: Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi Keski-Suomen hyvinvointialueella
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön maisteriohjelma
Syyskuu 2023

Sosiaali- ja terveystalouden ja pelastustoimen uudistuksen jälkeen Suomeen muodostui 21 hyvinvointialuetta, joista yksi on Keski-Suomen hyvinvointialue. Uudistuksen tavoitteena oli taata yhdenvertaiset ja yhdenmukaiset palvelut koko hyvinvointialueelle. Keski-Suomen hyvinvointialueella lapsiperheiden palvelut ovat jakautuneet neljään eri toiminta-alueeseen, joita ovat keskinen, itäinen, läntinen ja pohjoinen alue. Ei ole saatavilla koottua tietoa siitä, miten lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia toteutetaan näillä neljällä eri alueella. Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään, miten lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia toteutetaan Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Tutkielman taustoitukseksi toimii relevantti lainsäädäntö sekä muu olemassa oleva lähdeaineisto palvelutarpeen arvioinnista. Tutkielman aineisto kerättiin sähköisellä Forms-kyselyllä Keski-Suomen hyvinvointialueen sosiaalityöntekijöiltä, jotka tekevät lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin. Kyselyssä yläkäsitteinä oli arvioinnin alkaminen, arvioinnin sisältö ja tekijä, moniammatillisuus ja arvioinnin päättymisen. Vastauksia saapui annetussa määräajassa yhteensä yhdeksän kappaletta. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan analyysin keinoin. Aluksi analyysi eteni aineistolähtöisesti ja lopuksi otettiin mukaan tutkielman taustoitus.

Aineiston perusteella alueet nimettiin työparityötä, tiimityötä sekä menetelmiä ja moniammatillisuutta korostaviksi alueiksi. Lapselle tehtävä palvelutarpeen arviointi toteutuu alueilla melko samankaltaisena, mutta alueiden välillä oli havaittavissa myös eroavaisuuksia. Kiireellisyysarvioissa otetaan huomioon samanlaisia asioita ja arvioinnin tekemättä jättämisen syyt ovat samankaltaisia kaikilla alueilla. Myös arvioinnin sisällössä on havaittavissa yhtäläisyyksiä, kuten tapaamispaikat ja tapaamisten määrät. Lastensuojelutarpeen selvityksen tekee kaikilla alueilla sosiaalityöntekijä ja lapsi tavataan lähes aina. Lisäksi muiden perheen jäsenten tuen tarvetta arvioidaan kaikilla alueilla. Kaikilla alueilla yhteenvedon laaditaan lähes aina ja asiakas saa sen jälkikäteen postissa. Asiakas pystyy vaikuttamaan yhteenvedon vasta jälkikäteen, ottamalla yhteyttä selvityksen tekneeseen työntekijään. Aineiston perusteella eroja alueiden välillä on siinä, kuka ilmoituksen tai yhteydenoton käsittelee ja miten kiireellisiin asioihin reagoidaan. Arvioinnin sisällössä on myös eroja. Merkittävin ero on siinä, kuinka pian ensimmäinen tapaaminen perheen kanssa järjestetään. Joillain alueilla ensimmäinen tapaaminen on noin viikon kuluessa, kun toisella alueella se saattaa olla vasta kahden kuukauden päästä. Kerätystä aineistosta kävi ilmi, että menetelmien käytössä oli suurta vaihtelua alueiden välillä ja menetelmien käyttö on työntekijä kohtaista. Arvioinnin vastuutyöntekijä vaihteli alueittain. Kaikilla alueilla erityisen haastavaksi kuvautui lapsen erityisen tuen arviointi, koska sen määrittely on lainsäädännössä epäselvää. Palveluiden tilapäisyyttä, toistuvuutta ja pitkäaikaisuutta arvioitiin vaihtelevasti ja yhteenvedon sisällössä oli eroavaisuuksia.

Keski-Suomen hyvinvointialueella on paljon yhdenmukaistettavaa ja pohdittavaa lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin osalta, jotta sote-uudistuksen tavoite yhdenvertaisista ja yhdenmukaisista palveluista toteutuu. Kuitenkin tulee kriittisesti pohtia sitä, onko arvioinnin mahdollista tai edes tarpeellista täysin yhdenmukaistaa koko Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Avainsanat: palvelutarpeen arviointi, lapsiperheet, sosiaalihuoltolaki, Keski-Suomen hyvinvointialue

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Maija Kinnunen: Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi Keski-Suomen hyvinvointialueella
Master's thesis
Tampere University
Faculty of Social Sciences
September 2023

After the reform of health and social services and rescue services, 21 wellbeing services counties were formed in Finland, one of which is the wellbeing services county of Central Finland. The aim of the reform was to guarantee equal and uniform services for the entire wellbeing services county. In the wellbeing services county of Central Finland, services for families with children are divided into four different operating areas: central, eastern, western, and northern. There is no compiled information available on how the service needs assessment of families with children is carried out in these four different areas. In this master's thesis, I investigate how the assessment of the service needs of families with children is carried out in the wellbeing services county of Central Finland.

The background of the thesis is relevant legislation and other existing source material on service need assessment. The material for the thesis was collected with an electronic Forms survey from social workers in the wellbeing services county of Central Finland, who carry out service needs assessments for families with children. In the survey, the overarching concepts were the beginning of the assessment, the content and author of the assessment, multiprofessionalism and the end of the assessment. A total of nine replies were received within the given deadline. The data was analyzed by means of theory-driven analysis. At first, the analysis proceeded in a data-driven manner, and finally the background of the thesis was included.

Based on the data, the areas were named as areas emphasizing pair work, teamwork, methods and multiprofessionalism. The assessment of a child's need for services is quite similar in the regions, but there were also differences between the areas. Urgency assessments consider similar issues and the reasons for not carrying out an assessment are similar in all regions. There are also similarities in the content of the evaluation, such as meeting places and number of meetings. The assessment of the need for child welfare is carried out by a social worker in all areas, and the child is almost always met. In addition, the need for support from other family members is assessed in all areas. In all areas, a summary is almost always drawn up and the client receives it afterwards in the mail. The customer can only influence the summary afterwards by contacting the employee who conducted the investigation. Based on the data, there are differences between regions in who handles the notification or contact and how urgent matters are reacted. There are also differences in the content of the assessment. The most significant difference is how soon the first meeting with the family takes place. In some areas, the first meeting takes place within about a week, while in another it may not be until two months from now. The collected data showed that the use of the methods varied greatly between regions, and the use of the methods is employee specific. The person responsible for the assessment varied from region to region. In all areas, the assessment of a child's special support was described as particularly challenging, because its definition is unclear in legislation. The temporariness, repetition and long-term nature of the services were assessed variously, and there were differences in the content of the summary.

The wellbeing services county of Central Finland has a lot to harmonies and consider about assessing the service needs of families with children in order to achieve the objective of the health and social services reform of equal and uniform services. However, it must be critically considered whether it is possible or even necessary to fully harmonies the assessments throughout the wellbeing services county of Central Finland.

Keywords: service needs assessment, families with children, Social Welfare Act, Wellbeing services county of Central Finland

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin Originality Check service.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 PALVELUTARPEEN ARVIOINTI	7
2.1 Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi.....	8
2.2 Palvelutarpeen arvioinnin aloittaminen.....	9
2.3 Palvelutarpeen arvioinnin sisältö ja tekijä.....	11
2.4 Palvelutarpeen arvioinnin päätyminen.....	14
3 AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
4.1 Tutkimustehtävä.....	19
4.2 Menetelmä, aineiston keruu ja analyysi	20
4.3 Aineiston hallinta ja eettisyys	22
5 PALVELUTARPEEN ARVIOINTI KESKI-SUOMEN HYVINTOINTIALUEELLA	24
5.1 Työparityötä korostava alue	24
5.2 Tiimityötä korostava alue.....	28
5.3 Menetelmiä korostava alue.....	30
5.4 Moniammatillisuutta korostava alue	34
5.5 Palvelutarpeen arviointi Keski-Suomen hyvinvointialueella.....	37
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	42
LÄHTEET	51
LIITTEET	54
Liite 1: Tutkimuskutsu	54
Liite 2: Kyselyn kysymykset.....	55

1 JOHDANTO

Vuonna 2014 astui voimaan sosiaalihuoltolaki (1301/2014), joka muutti merkittävästi sosiaalityötä ja sosiaalihuoltoa. Sosiaalihuolto sai aivan uudenlaisen käsitteen ja tehtävän, palvelutarpeen arvioinnin, joka mainitaan sosiaalihuoltolaissa jopa 17 kertaa (Zechner 2019, 15; Hallikainen 2019, 34). Sosiaalihuoltolain 36 §:ssä todetaan sosiaalihuollon tarpeessa olevalla ”henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta”. Sosiaalihuoltolaki määrittää palvelutarpeen arviointia melko väljästi, joten se jättää siihen paljon tulkinnan varaa. Palvelutarpeen arviointi on ratkaisujen etsimistä hyvinvoinnin ongelmiin riittävällä ammatillisella tiedolla ja asiakkaan kokemusmaailman, toiveiden, elämäntilanteen ja ympäristötekijöiden ymmärtämisen näkökulmasta (Hallikainen 2019, 34). Palvelutarpeen arvioinnissa asiakas tulee kuulluksi sekä saa parhaan mahdollisen ja vaikuttavan avun elämänsä ongelmiin, joista ei omin voimin tai läheisten avulla selviä (mt. 37). Jokainen ongelma, tilanne ja erilaiset ympäristön vaikutukset vaikuttavat arvioinnin sisältöön sekä lopputulokseen ja näin tekee arvioinneista yksilöllisiä (Paavola & Hallikainen 2019, 57–58).

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) koskee kaikkia ihmisiä, lapsista vanhuksiin. Laki pyrkii vahvistamaan peruspalveluita, jotta korjaavien ja erityispalveluiden tarve vähenee. Sosiaalihuoltolain voimaan tulon myötä myös lasten ja lapsiperheiden sosiaalipalvelut muuttuivat merkittävästi. Ennen sosiaalihuoltolain voimaantuloa lastensuojelulain (417/2007) 27 §:ssä säädettiin lastensuojelutarpeen selvityksestä, jossa arvioitiin ”lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien ja muiden lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsesta sekä lastensuojelun toimenpiteiden tarvetta”. Sosiaalihuoltolain voimaantulon myötä lastensuojelutarpeen selvitys poistettiin lastensuojelulaista ja korvattiin sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisella palvelutarpeen arvioinnilla, jonka yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve.

Palvelutarpeen arviointi vaatii suuren panostuksen sosiaalihuollolta sen alkuvaiheessa, mutta se palkitaan myöhemmin lapsen, perheen ja muiden viranomaisten näkökulmasta, koska arvioinnilla on keskeinen merkitys lapsen oikeuksien toteutumisessa. Kun arviointi on tehty riittävässä laajuudessa ja riittävällä ammattitaidolla, se ohjaa lapsen

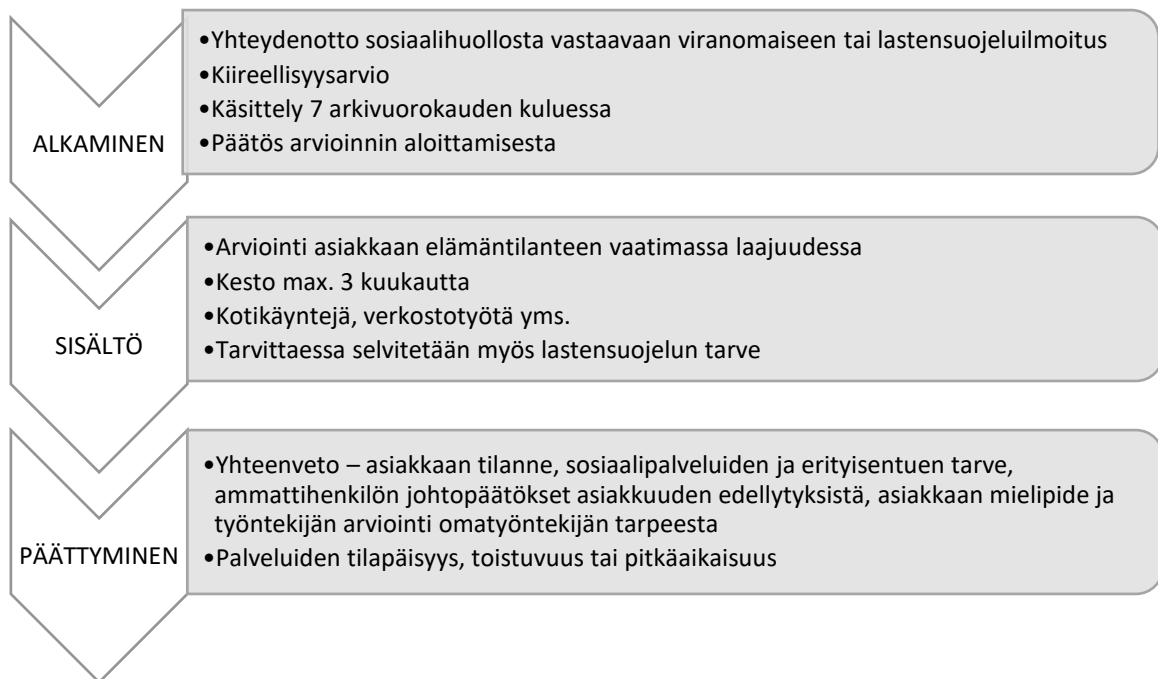
mahdollisimman pian oikein oikeiden tukitoimien piiriin, jolloin se on myös lapsen edun mukaista. (Saastamoinen 2016, 172; Araneva 2016, 84.)

Ennen sote-uudistusta palvelutarpeen arvioinnin toteuttaminen oli kuntien vastuulla, mutta sote-uudistuksen voimaantulon jälkeen sosiaali- ja terveystieteiden sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyi kunnilta hyvinvointialueille. Suomessa hyvinvointialueita on yhteensä 21, joista yksi on Keski-Suomen hyvinvointialue. Keski-Suomen hyvinvointialueella on noin 272 000 asukasta ja väkiluvun odotetaan kasvavan. Tilastokeskuksen mukaan Keski-Suomen maakunnassa oli vuonna 2021 noin 71 500 perhettä. Keski-Suomen hyvinvointialueella lapsiperheiden sosiaalipalvelut on jaettu neljään eri alueeseen, keskiseen, läntiseen, pohjoiseen ja itäiseen alueeseen.

Tässä tutkimuksessa haen vastausta siihen, miten lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia toteutetaan Keski-Suomen hyvinvointialueella. Tutkimuksen tarve nousi esiin arjen työstä, koska Keski-Suomen hyvinvointialueella halutaan yhdenmukaistaa palvelutarpeen arvioinnin toteuttamista lapsiperheissä. Yhdenmukaistamisen tarve nousee myös sote-uudistuksen tavoitteista, koska uudistuksen myötä halutaan turvata yhdenvertaiset palvelut koko alueen asukkaille. Tutkielman taustoitukseksi toimii relevantti lainsäädäntö ja muu lähdeaineisto palvelutarpeen arvioinnista. Aineisto kerättiin verkkokyselyn avulla Keski-Suomen hyvinvointialueen sosiaalityöntekijöiltä, jotka tekevät lapsiperheiden palvelutarpeen arviointeja. Kysymysten avulla halusin kartoittaa lapselle tehtävän palvelutarpeen arvioinnin sisältöä, työskentelymenetelmiä ja mahdollisia yhtenäisiä käytäntöjä eri alueilla. Vastauksia sain yhteensä yhdeksän ja vastauksia tuli kaikilta neljältä alueelta. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan analyysin keinoin ja se eteni aluksi aineistolähtöisesti alueittain, jonka tavoitteena oli luoda kuva kunkin alueen tavasta toteuttaa arviointia. Tämän jälkeen otin analyysiin mukaan tutkielman taustoituksen ja etsin yhtäläisyyksiä sekä eroja alueiden välillä. Tutkielmaraportin lopussa kokoan omaa pohdintaani arvioinnista, sen toteuttamisesta ja kehittämisestä Keski-Suomen hyvinvointialueella.

2 PALVELUTARPEEN ARVIOINTI

Arviointi on sosiaalipalveluiden piiriin pääsyn edellytys ja sen tarkoituksena on luoda kohtaaminen ammattilaisen ja tuen piiriin hakeutuvan ihmisen välillä. Arvion tarkoitus ei ole vain arviointi, vaan sen taustalla oleva ihmiskäsitys ja sosiaalityön periaatteet ja työtavat, joiden tavoitteena on asiakkaan valtaistaminen. (Zechner & Hytti 2019, 43–45.) Arvioinnista, eli palvelutarpeen arvioinnista säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:ssä. Laki ei tarkkaan määritä sitä, miten palvelutarpeen arviointi tulisi toteuttaa, joten se on pääosin lain tulkintaa, joten on tärkeää luoda kokonaiskuva palvelutarpeen arvioinnista erilaisia aineistoja hyödyntäen. Tässä tutkielmassa kokonaiskuvaa luodaan sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2017) sekä Kati Saastamoisen (2016) ja Mirja Aranevan (2016) lain tulkintoilla palvelutarpeen arvioinnista. Lain tulkintoja täydennetään PRO SOS -uudenlaista sosiaalityötä rakentamassa -hankkeen tuotoksella, THL:n työpaperilla (2019), kolmella artikkelilla ja Pesäpuu Ry:n oppaalla lapsilähtöisestä palvelutarpeen arvioinnista.

KUVA 1: Lapselle tehtävä palvelutarpeen arviointi prosessi

2.1 Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ssä säädetään yhteydenotosta sosiaalihuoltoon. Pykälän 1 momentin mukaan jos ”terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikuraattori, sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoiton, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, tullin, rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa, on otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioidaan”. Yhteydenotto voidaan tehdä vain yhteistyössä asiakkaan kanssa (Saastamoinen 2016, 115). Lähtökohmainen ajatus on, että lapsen asia vireytetään aina yhdessä vanhemman kanssa, mikäli se on mahdollista, mutta yhteistyö vanhempien kanssa ei saa viivästyttää asian vireille tuloa. Sosiaalihuollon tuleekin aktiivisesti ohjata muita viranomaisin toimimaan yhteistyössä vanhempien kanssa ja huolehtia siitä, että yhteydenottoa koskeva pykälä on kaikille viranomaisille tuttu (Paavola & Hallikainen 2019, 60).

Myös lastensuojelulain (417/2007) 25 §:ssä säädetään ilmoitusvelvollisuudesta. Lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluu sosiaalihuoltolakia laajempi joukko työntekijöitä ja viranomaisia. Lastensuojelulain 25 a §:n mukaan ”ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa salassapitosäännösten estämättä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisena yhteydenottona”. Yhteydenotto kuitenkin edellyttää, että se tehdään viipymättä ja yhteydenotossa ilmoitetaan yhteydenottoon johtaneet syyt. Yhteydenotto tulee tehdä, kun ”ilmoitusvelvollinen on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon tai huolenpidon tarve tai kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä tai yhteydenottoa sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi”. (Saastamoinen 2016, 115.)

Lastensuojelulain (417/2007) 25 § 1. momentin mukaan lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, mikäli ”on saanut tietää lapsesta, joka on mahdollisesti lastensuojelun tukitoimien tarpeessa”. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä, mikäli ”henkilö on saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelutarpeen selvittämistä”. Säännöksillä pyritään yhteydenottojen aikaistumiseen, jotta painopiste siirtyy ennaltaehkäiseviin

palveluihin, korjaavien palveluiden sijaan. Säännös ohjaa myös muita ammattilaisia yhteistyöhön, asiakaslähtöisyyteen ja kustannustehokkuuteen, koska asiakas tulee paremmin sekä nopeammin ohjatuksi oikean viranomaisen luokse. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 106.) Saastamoinen (2016, 113) lisää, että säännös korostaa myös eri ammattihenkilöiden velvollisuutta puuttua varhaisessa vaiheessa lapsen ja perheen tilanteeseen sekä ottaa asiat puheeksi.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n 1. momentin mukaan, kun ”sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeesta olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi”. Kiireellisyysarvio tulee tehdä riippumatta siitä, minkä lain nojalla asiakkaan asia on vierehtynyt sosiaalihuoltoon. Aranevan (2016, 80–81) mukaan lain sanamuodossa kiinnitetään huomiota siihen, ettei kiireellistä avun tarvetta tarvitse arvioida sen henkilön, joka ensimmäisenä saa tiedon avun tarvitsijasta. Hänen mukaansa laki mahdollistaa asian siirtämisen sellaiselle henkilölle, jolla on arviointiin riittävä ammattitaito ja asiantuntemus. Kiireellisessä tilanteessa tulee arvioida jokaisen kunnassa oleskelevan henkilön avun tarve, huolimatta siitä, onko henkilö kunnan asukas. Kiireellisenä avun ja tuen tarpeena voidaan pitää vastaavia tilanteita, joissa otetaan yhteyttä sosiaalipäivystykseen, kuten hoiavaa vaille jäänyt lapsi, päihteidenkäytön vuoksi nopeasti hoitoa tarvitseva henkilö, lähisuhde- tai perheväkivaltaa kokenut henkilö, vaara- tai onnettomuustilanteeseen joutunut henkilö, joka tarvitsee välittömiä sosiaalipalveluita. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 109; Araneva 2016, 80–81.)

2.2 Palvelutarpeen arvioinnin aloittaminen

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n 2. momentin mukaan ”palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivästystä”. Lain säädöksen mukaan ”arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan viranomaiseen, tai jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi”. Saastamoinen (2016, 198) nostaa esiin, että lain tulkinnan näkökulmasta erityistä tukea tarvitseva lapsi tulisi tunnistaa jo ennen arvioinnin aloittamista. Myös Araneva (2016, 84) toteaa, että lapsen erityisen tuen tarvetta on vaikea todeta ilman palvelutarpeen

arviointia. Hänen mukaansa, jos lapsella on aistivammaa tai muuta ulkoisesti todettavaa erityisentuen tarvetta tai diagnosoitu sairaus tai vamma, voidaan erityisen tuen tarve todeta ilman arviointia. Araneva ja Saastamoinen toteavatkin, että kaikki lapsia koskevat ilmoitukset tulisi käsitellä seitsemän arkivuorokauden kuluessa sen vireille tulosta, jotta lapsen etu toteutuu. Hämeen-Anttila (2017, 230) näkee, että aikaraja on asetettu, jotta lapsen asia tulee selvitettyksi riittävän nopeasti ja lasta voidaan tarvittaessa suojella.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n 1. momentissa ja lastensuojelulain 26 §:n 3. momentissa säädetään ”arviointi voidaan jättää tekemättä, mikäli se on ilmeisen tarpeeton”. Ilmeisen tarpeeton arviointi voi olla esimerkiksi tilanteissa, jossa voidaan osoittaa yksityisen henkilön tekemän ilmoituksen olevan perusteeton. Päätös arvioinnin tekemättä jättämiselle pitää perustua myös muihin, kuin asianosaisilta saatuihin tietoihin. Käytännössä palvelutarpeen arvioinnin tekemättä jättämisen syy ei voi olla vain asianosaisen asian kieltäminen. Jos ilmoituksen tekee ilmoitusvelvollinen viranomainen, tulee palvelutarpeen arviointi aloittaa aina, koska viranomaiset eivät tee ilmoituksia turhaan tai kiusallaan. Ilmeisen tarpeetonta arviointi voi olla, jos lapsen tilanne on arviointi lähiaikoina, eikä uusi vireille tuloa koskeva dokumentti tuo mitään uutta tietoa lapsen tilanteesta. (Araneva 2016, 131; Saastamoinen 2016, 170.) Arviointi voidaan jättää tekemättä, mikäli asiakkaan tilanteeseen ei ole tullut sellaisia uusia tietoja, jotka vaikuttavat palveluiden järjestämiseen tai kyse on hyvin lyhytkestoisesta palvelun tarpeesta (sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 111). Lahtisen ja Pynnösen (2020, 14–15) mukaan palvelutarpeen arviointi on tehtävä, ellei synny selkeää käsitystä kohdennetusta tai tilapäisestä palvelutarpeesta. Heidän mukaansa arviointi tulee tehdä myös tilanteissa, joissa lapsen kasvuolosuhteet eivät riittävästi turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi itse vaarantaa niitä.

Saastamoinen (2016, 176) toteaa, että palvelutarpeen arvioinnin tekemättä jättämistä tulee pitää erityisen poikkeuksellisena, koska lasta koskevan yhteydenoton tai ilmoituksen perusteella on mahdotonta arvioida, onko lapsi sosiaalihuollon tarpeessa. Lain mukaan on oikeus saada kokonaisvaltainen palvelutarpeen arviointi, jos asiakas, eli tässä tapauksessa lapsi tai hänen huoltajansa niin haluaa, vaikka viranomainen pitäisi sitä ilmeisen tarpeettomana. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 110–111). Zechner ja Hallikainen (2019, 72) lisäävät, ettei tarvittavien palveluiden puuttuminen voi olla syynä arvioinnin tekemättä jättämiselle. Heidän mukaansa viranomainen voi kieltäytyä arvioinnin tekemisestä vain silloin, kun arviointi on kesken tai palveluntarpeet on selvitetty hiljattain.

Lapsen oikeutta palvelutarpeen arviointiin on tulkittava tiukasti ja lapselle sekä hänen huoltajallansa tulee olla selkeä käsitys siitä, mihin hänellä on oikeus ja mitä se käytännössä tarkoittaa. Arviointi tulee tehdä, jos tulee huoli tai lisäselvittelyn tarve lapsen palveluista, niiden riittävydestä, yhteensovittamisesta tai perheellä on paljon samanaikaisia palveluita, eikä niitä ole koordinoitu kokonaisuudeksi. Mikäli palvelutarpeen arviointia ei käynnistetä, tulee niihin johtaneet perustelut kirjata sosiaalihuollon asiakirjoihin. (Araneva 2016, 82, 131.) Mikäli asiakas pyytää arviointia, mutta siitä kieltäytyään, tulee tehdä muutoksenhakukelpoinen päätös (sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 111).

2.3 Palvelutarpeen arvioinnin sisältö ja tekijä

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) eikä lastensuojelulaki (417/2007) määritä tarkemmin, miten palvelutarpeen arviointi tulisi toteuttaa. Sosiaalihuoltolain 36 § 4. momentissa säädetään, että ”arviointi tulee tehdä asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa”. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2016, 111) todetaankin, ettei arviointia tulisi tehdä jokaisessa tapauksessa samalla tavalla, koska henkilön yksilöllinen elämäntilanne ja tuen tarvetta määrittelevät tekijät vaikuttavat arvioinnin sisältöön ja laajuuteen. Alatalo ym. (2019, 11) korostavat, ettei palvelutarpeen arvioinnin tarkoitus ole vain löytää oikeaa palvelua, vaan hyvin ja laadukkaasti tehty arviointi voi lisätä asiakkaan toimijuutta ja toimintakykyä.

Palvelutarpeen arviointi voidaan nähdä prosessina, jossa yhdessä lapsen ja perheen kanssa kartoitetaan perheen kokonaistilannetta perheen elinpiiriin kuuluvien muiden ihmisten kanssa. Arvioinnissa tulisi yhdessä miettiä lapsen tuentarpeita ja keinoja tilanteen muuttamiseksi. (Saastamoinen 2016, 171.) Palvelutarpeen arviointi voidaan nähdä myös työskentelyvälineenä, koska arvioinnin aikana asiakas arvioi ja pohtii omaa elämäntilannettaan ammattilaisen avustuksella ja voi sen avulla löytää myönteisiä ratkaisuja ja muutoksia elämäntilanteen muuttamiseksi (Araneva 2016, 85). Paavola ja Hallikainen (2019, 73) taas näkevät arvioinnin poikkileikkauksena asiakkaan sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Palvelutarpeen arviointi voi edellyttää kotikäyntejä, erilaisia toimintakyvyn mittareita, muiden viranomaisten tai lähipiirin näkemysten hankkimista sekä palveluiden yhteensovittamista. kun taas joskus tilanne voi tulla selvitettyksi muutamalla tapaamisella ja

muiden viranomaisten tiedoilla (Araneva 2016, 82; 85). Palvelutarpeen arvioinnissa tulisi käyttää keskustelun lisäksi tutkittua tietoa ja monipuolisia menetelmiä, jotka tulee valita lapsen ja perheen tilanteen, tarpeiden, toiveiden ja arvioinnin tavoitteiden mukaisesti (Lahtinen & Pynnönen 2020, 16).

Mikäli palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, tulee sosiaalihuoltolain (1301/2014) lisäksi sovellettavaksi lastensuojelulaki (417/2007). Lastensuojelulain 26 §:n 4. momentin mukaan ”sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta”. Jos palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, on sosiaalityöntekijällä laajemmat keinot lapsen palvelutarpeen arvioimiseksi. Tällöin voidaan soveltaa lastensuojelulain 28 §:n mukaista tuomioistuimen lupaa lapsen tutkimiseen ja lastensuojelulain 29 §:n mukaista oikeutta lapsen tapaamiseen ilman huoltajan suostumusta. (Saastamoinen 2016, 179–180.) Sosiaalihuoltolain 36 §:n 5. momentin mukaan ”arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksen mukainen sosiaalihuollon ammattihenkilö, jollei muualla laissa toisin säädetä”. Laki jättää harkintavaltaa siihen, mitä tarkoituksen mukainen koulutus tarkoittaa eri tilanteissa. Palvelutarpeen arvioinnin tekeminen vaatii erityisasiantuntemusta, riittävän koulutuksen ja kokemuksen. Palvelutarpeen arvioinnista vastaavalla työntekijällä tulee olla kykyä tunnistaa erilaiset tarpeet sekä sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmän laajaa tuntemista, mutta myös perheen tuen tarpeet vaikuttavat tarkoituksen mukaisen työntekijän valintaan. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen arvioinnista vastaa aina sosiaalityöntekijä, samoin kuin palvelutarpeen arvioinnista, jonka yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 110; Araneva 2016, 84.)

Lapsen palvelutarpeen arvioinnin tulee olla mahdollisimman asiakaslähtöinen, koska se tukee sosiaalityön onnistumista. Sosiaalihuoltolaissa, lastensuojelulaissa ja Lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitaan säännökset lapsen oikeudesta ilmaista oma näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Näin ollen myös palvelutarpeen arvioinnissa tulee ottaa huomioon lapsen näkemys hänen ikänsä ja kehitystason mukaisesti järjestämällä mahdollisuus kuulla lapsen mielipide. (Saastamoinen 2016, 171.) Lahtinen ja Pynnönen (2020, 15) toteavatkin, että arvioinnin lähtökohtana tulisi olla lapsen tuottama tieto omasta elämäntilanteesta. Saastamoinen (2016, 190) pitää lasta koskevan palvelutarpeen arvioinnin vähimmäisvaatimuksena sitä, että lapsi on tavattu ja hänen mielipiteensä on

selvitetty, koska sosiaalihuollon työntekijän keskeisin tehtävä on olla lapsen ääni. Hän korostaakin, että lapsen tapaaminen on työntekijän virkavelvollisuus. Jos lapsi tavataan vain vanhempien läsnä ollessa, lapsi asetetaan kohtuuttomaan tilanteeseen eikä hän välttämättä voi ilmaista aitoa näkemystään vanhempien läsnä ollessa. (Mt.) Arviointia tehdessä on siirryttävä aikuiskeskeisyydestä ja vanhempien kanssa työskentelystä kohti lapsen tilannetta ja tarpeita, eikä lapsen osallisuuden ja henkilökohtaista tapaamisen ja yksilöllisen huomioimisen tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Lapsi tulee nähdä tiedollisena toimijana, ei tiedon kohteena. (Välimäki, Vornane, Vanjusov & Hämäläinen 2021, 164.)

Palvelutarpeen arvioinnin tulee aina perustua lapsen ja hänen huoltajansa itse kokemaan tuen tarpeeseen sekä ammattilaisen arvioon tuen tarpeesta ja tarvittavista sosiaalipalveluista. Arvioinnin aikana tulee selvittää myös muiden perheenjäsenten tilannetta, joten lapsen tuen tarvetta selvittäessä, tulee selvittää myös aikuisen tuen tarve. Sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapsen läheisiin ja eri yhteistyötahoihin sekä asiantuntijoihin. (Araneva 2016, 82; 85.) Saastamoinen (2017, 191) pitää arvioinnin yhtenä vähimmäisvaatimuksena sitä, että kaikki välttämättömät lasta koskevat tiedot on hankittu hänen lähiympäristöstään. Hän perustelee kantaansa sillä, että lapsi viettää suurimman osan valvellaoloajastaan päiväkodissa tai koulussa, joten on tärkeää selvittää myös heidän näkemyksensä lapsen tilanteesta. Kaikilla viranomaisilla on velvollisuus osallistua palvelutarpeen arviointiin, samoin kuin arviointia tekevällä työntekijällä on velvollisuus hankkia riittävästi asiantuntijuutta ja osaamista arvioinnin tekemiseen (Saastamoinen 2018, 172–173). Moniammatillinen asiantuntemus on siis edellytys lapsen kokonaistilanteen selvittämiseksi. Läheisten ja muiden viranomaisten osallistuminen arviointiin voidaan toteuttaa monella tapaa, kuten puhelinkeskusteluina, lausuntoina, asiakirjojen toimittamisena, yhteisinä tapaamisina tai isoina verkostokokouksina. (Paavola & Hallikainen 2019, 75.)

Vierula, Pösö ja Paavilainen (2019, 298–299) tutkivat artikkelissaan moniammatillista yhteistyötä ja sen toimivuutta käytännössä, kun arvioidaan lapsen ja perheen palveluiden tarvetta. Moniammatillista yhteistyötä pidetään monin tavoin tärkeänä lapsen tilanteen kokonaisvaltaiselle arvioinnille, mutta siinä voidaan myös epäonnistua. Tutkimus osoittaa kuitenkin, että tulee kriittisesti pohtia, missä tilanteissa moniammatillinen palvelutarpeen arviointi on tarkoituksen mukaista, kenen ammattilaisen siihen tulisi osallistua sekä varmuutta siitä, mitä moniammatillisesta arvioinnista seuraa kaikille osapuolille. (Mt.)

Kokonaisvaltaisessa arvioinnissa on myös haasteita, koska THL:n työryhmän arvion ja havaintojen perusteella todettiin, että kokonaisvaltaisuuden painottaminen on ohjannut työntekijöitä tekemään laaja-alaisia arviointeja varmuuden vuoksi. Työryhmä on arvioinut, että jos arviointi on ylimitoitettu, se voi vaikeuttaa palveluiden saantia, nostaa perheiden kynnystä hakea apua tai vaikeutta ottaa vastaan tarjottuja palveluita. (Alatalo ym. 2019, 10.)

2.4 Palvelutarpeen arvioinnin päättyminen

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 37 §:n mukaan ”palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta, josta tulee käydä ilmi asiakkaan tilanne sekä sosiaalipalveluiden ja erityisentuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä, asiakkaan mielipide ja työntekijän arvio omatyöntekijän tarpeesta”. Lahtinen ja Pynnönen (2020, 18) lisäävät, että yhteenvedosta tulee käydä ilmi myös arvioinnin sisältö, käytetyt menetelmät ja tehdyt havainnot. Yhteenvedon tulee olla erillinen sosiaalihuollon asiakirja ja siihen on kirjattava arvioinnin sisältö, viranomaisten välinen yhteistyö sekä yhteistyön tarkoitus ja tavoitteet. Yhteenvedon tulisi valmistua ennen sosiaalipalvelun järjestämistä. Asiakslähtöiseen työskentelyyn kuuluu yhteenvedon läpikäynti asiakkaan kanssa ennen päätöksentekoa, jotta asiakas voi tarvittaessa vaikuttaa sen sisältöön. (Araneva 2016, 88; 156.) Lahtinen ja Pynnönen (2021, 18) korostavat, että lapselle ja vanhemmalle tulee varata aikaa keskustella ja esittää kysymyksiä yhteenvedosta. Yhteenvedo on tietojärjestelmässä työkalu ja asiakkaan oikeusturvan kannalta merkityksellinen asiakirja, vaikka se ei olekaan päätösten tapaan muutoksenhakukelpoinen (Paavola & Hallikainen 2019, 75).

Palvelutarpeen arviointi ei ole vain lapsen ja perheen tapaamista ja tietojen hankkimista, vaan arvioinnista vastaavan työntekijän tulee muodostaa oma näkemys lapsen tilanteesta. Joskus voi olla tilanne, ettei lapsen, huoltajan ja viranhaltijan näkemykset tuen tarpeesta kohtaa. Lopullisen arvion lapsen tuen tarpeesta tekee kuitenkin palvelutarpeen arvioinnista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta huoltajan ja/tai lapsen eriävä näkemys tulee ilmetä palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa. (Saastamoisen 2016, 171; 191.) Yhteenvedosta tulee käydä ilmi myös lapsen, huoltajan ja muiden yhteistyötahojen näkemys lapsen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Jos lapsen läheiset ovat osallistuneet arviointiin, tulee

myös heidän näkemyksensä kirjata. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän tulee yhteenvedossa ottaa perustellusti kantaa, täyttyykö lapsen tilanteessa lastensuojelun asiakkuuden kriteerit vai riittääkö sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut. (Araneva 2016, 156.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 37 §:ssä säädetään ”jos henkilö tarvitsee tukea, on arvioitava, onko tarve tilapäinen, toistuva vai pitkäaikainen”. Asiakkaalle ei tarvitse nimetä omatyöntekijää, eikä laatia asiakassuunnitelmaa, jos tuen tarve on tilapäinen. Tilapäiseen tarpeeseen tulee kuitenkin vastata, jotta voidaan ehkäistä pidempiaikaista tuen tarvetta. Palvelutarpeen ollessa toistuva, tulee palveluiden tukea asiakkaan itsenäistä selviytymistä niin, että tuen tarve päättyy tavoiteajan jälkeen. Palvelutarpeen ollessa toistuvaa, voidaan laatia asiakassuunnitelma tai työskentelynpohjana voi toimia palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedo. Jos tuen tarve on pitkäaikainen, tulee pyrkiä palvelukokonaisuuden yhtenäisyyteen ja jatkuvuuteen, eikä palveluita tule muuttaa, ellei se ole asiakkaan edun mukaista. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2016, 117.)

Arvioinnin aikana tulee selvittää myös, onko lapsi erityisen tuen tarpeessa. Sosiaalihuoltolain 3 §:n mukaan ”erityistä tukea tarvitsevilla lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä”. Lain kohdassa kolme erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä tarkoitetaan” henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada sosiaali- ja terveystalvueluita kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään”.

Sosiaalihuollon ajaksi asiakkaalla on oikeus saada omatyöntekijä. Omatyöntekijä voidaan kuitenkin jättää nimeämättä, jos asiakkuus on lyhyt tai asiakkaalla on hänelle tärkeä tukihenkilö. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 126.) Omatyöntekijä voidaan jättää nimeämättä, mikäli asiakas niin haluaa tai lapsella on lastensuojelulain mukainen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Mikäli lapsen etu sitä vaatii, voidaan omatyöntekijä nimetä myös tässä tilanteessa. Omatyöntekijän tulee huolehtia siitä, että palvelutarpeen arvioinnin aikana ilmi tulleet palveluiden tarpeet järjestetään arvioinnin mukaisella tavalla. Tämän takia omatyöntekijän tulee olla kunnan palveluksessa. (Araneva 2016, 92; Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 126–127.)

3 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Anne-Mari Jaakola (2020) on tutkinut lapsen tilanteen arviointia suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksessa haettiin vastausta siihen, mitä sisältötekijöitä sosiaalityöntekijät huomioivat lapsen tilannetta arvioidessa. Jaakolan mukaan arvioinnissa tarkastellaan lapsen arviointihetken tilannetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Arviointia kohdistettiin erityisesti lapsen sosiaaliseen kasvuympäristöön sekä sen kykyyn tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Arvioitaviin asioihin sisältyi lapsen läheiset ihmissuhteet, vanhemmuuden vuorovaikutussuhteet, perhe- ja sukulaisuussuhteet sekä lapsen vahvuudet. Tutkimustulosten mukaan lapsen kehitystä koskevaa tietoa ei huomioida arvioinnissa riittävästi, vaikka se on kokonaisvaltaisen arvioinnin näkökulmasta välttämätöntä. Lapsen köyhyyttä ja taloudellista tilannetta ja lapsen tilanteeseen liittyviä riskitekijöitä, kuten väkivaltaa, päihteitä ja psyykkistä vointia huomioitiin vain vähän arvioinneissa. (Mt. 129–130; 136.)

Johanna Hietämäki (2015) tutki väitöskirjassaan lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksia vanhempien näkökulmasta. Tutkimustulosten mukaan arviointi sisälsi keskimäärin 3,7 tapaamista ja toiminnallisten välineiden käyttö oli harvinaista. Yhteenvedon työskentelystä oli saanut 26 % vanhemmista kirjallisesti ja 25 % suullisesti. Tulosten mukaan vanhempien suhtautuminen lasten kanssa tehtävään työskentelyyn oli vaihtelevaa: viidesosa vanhemmista toivoi sosiaalityöntekijän keskustelevan enemmän lapsen kanssa, mutta useimmat eivät nähneet lapsen kanssa keskustelua tarpeelliseksi heidän tilanteessaan. On kuitenkin huomion arvoista se, että 67 % vanhemmista piti tärkeänä sitä, että sosiaalityöntekijä puhuu lapsen kanssa perheen vaikeista asioista. Tutkimuksessa kysyttiin vanhemmilta myös sitä, miten arviointi oli vaikuttanut perheen tilanteeseen ja yli puolet vanhemmista koki perhetilanteen parantuneen, kolmasosa koki tilanteen pysyneen ennallaan ja vain harva koki arvioinnin vaikuttaneen kielteisesti perheen tilanteeseen. Arviointi auttoi vanhempia silloin, kun he kokivat sosiaalityöntekijän asiakassuhdeorientoituneeksi, tapaamisia oli useita ja asiakkuus oli alkanut asiakkaan omasta toiveesta. (Mt. 115–120; 139; 147.)

Johanna Haarakangas (2018) on lisensiaatintutkimuksessaan etsinyt vastausta siihen, millaiseen tiedonmuodostukseen lastensuojelutarpeen arviointi perustuu. Aineiston pohjalta Haarakankaalle muodostui kuva, että lastensuojelutarpeen selvitykset tehtiin

niukkojen tapaamisten ja vähäisen tiedon varassa. Aineiston arvioinneissa lapsi ei ollut keskiössä, vaan vanhempien toimijuus korostui. Tästä esimerkkinä on se, että noin puolet selvityksistä perustuivat vain vanhempien antamiin tietoihin. Haarakankaan tutkimuksessa lapsi jäi kokonaan tapaamatta neljäosassa selvityksiä, kun taas Hietamäen (2015) tutkimuksen mukaan vain noin kolmannes lapsista tavattiin yksilöllisesti. Haarakankaan tutkimustuloksissa viisi prosenttia lapsista jäi täysin näkymättömäksi myös asiakirjoissa. Tutkimustulosten mukaan lastensuojelutarpeen selvityksissä lapsen elämäntilannetta arvioitiin kehityksen ja hyvinvoinnin, lapsen ja vanhemman suhteen ja vuorovaikutuksen, vanhemmuuden taitojen, vanhemman jaksamisen, vanhemman tarjoaman turvan, koulunkäynnin tai päivähoidon, lapsen ja vanhemman psyykkisen voinnin, tukiverkoston, väkivallan ja päihteiden näkökulmasta. Arvioinnin kohteena saattoi olla myös vanhempien parisuhde, erovanhemmuus ja aikaisemmat kuormittavat elämäntilanteet. Arvioinnin osa-alueet saattoivat esiintyä myönteisinä tai huolta herättävinä kuvauksina. Lastensuojelun tarvetta perusteltiin lapsen elämäntilanteen, lastensuojelun palveluiden, asiakaslähtöisyyden sekä yhteistyötahon arvioinnilla. Haarakangas teki mielenkiintoisen havainnon siitä, että asiakaslähtöisyys tarkoitti selvityksissä vanhempilähtöisyyttä. Lastensuojelun tarvetta perusteltiin myös vanhempien näkemyksillä ja toiveilla, mutta lapsen toive oli perusteluna huomattavasti harvemmin. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän tekemässä arviointi dokumentissa ei läheskään aina kuvattu lapsen elämäntilannetta tai tuotu esiin lastensuojelun asiakkuuden perusteita. (Haarakangas 2018, 101–104.)

Anne-Mari Jaakola ja Tarja Pösö (2022) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsen tilanteen arvioinnin laadusta virheiden ja epäkohtien tunnistamisen näkökulmasta. Aineisto kerättiin vuonna 2021 sähköisellä kyselyllä, johon vastasi yli 200 lapsiperhepalveluissa ja lastensuojelussa työskentelevää sosiaalityöntekijää ympäri Suomen. Tutkimuksen tulosten mukaan asiakkaan oikeuksien toteutumisella, arviointiin käytettävällä ajalla ja riittävällä perehtymisellä on yhteys arvioinnin laatuun. Oikeuksien toteutumisessa huomioitiin lapsen ja vanhemman oikeuksien ja oikeusturvan toteutuminen sekä yleisesti lapsen edun toteutuminen. Tässä tutkimuksessa todettiin myös, että vähäinen aika ja pinnallinen paneutuminen lapsen tilanteeseen vaikeuttaa arviointia sekä päätöksentekoa ja näin ollen heikentää arvioinnin laatua. Tutkimuksessa todettiin myös, ettei arvioinnin laatu ole yhteydessä käytettyyn teoriaan eikä menetelmään ja arvioinnissa menetelmien käyttö on vähäistä. Arvioinneissa korostuu

enemmänkin työntekijäkohtainen harkinta. Tutkimuksen mukaan laadun tulkinta on lähes aina työntekijäkohtaista ja tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät kokivat tekemänsä arvioinnit lähes aina laadukkaiksi. Tämä herätti tutkijoissa kysymyksen laatu- ja virhetietoisuudesta, koska sosiaalityöntekijöiden tiedossa ei ollut laatua ja virheitä arvioivia käytäntöjä. (Mt. 170–173.)

Jaakola (2020, 137) toteaa, että tutkimukset 2000–2010 luvulla on kuvanneet lapsen osallisuutta näkymättömäksi ja lapsen vaikuttamismahdollisuuksia vähäiseksi ja tämä on korostunut erityisesti pienten lasten kohdalla. Jaakolan tutkimuksessa 2020-luvulla kuitenkin todettiin, että lapsi on arvioinnissa merkityksellisin tiedontuottaja ja lapsen osallisuus huomioidaan varsin usein. Lapsi nähdään arvioinnin osallisena vanhemman rinnalla. Siitä huolimatta tutkimus edelleen osoitti, että vanhempi huomioidaan lasta useammin arvioinneissa. Tutkimusaineisto ei kerro sitä, miten sosiaalityöntekijä käytännössä toteuttaa lapsilähtöisyyttä arvioinnissa tai työskentelee suoraan lapsen kanssa. Lapsilähtöisyyden lisääntymisestä huolimatta tutkimus osoittaa, että lapsen informointi arvioinnin tarkoituksesta on vähäistä, samoin kun lapselta kerätty palaute. On kuitenkin lohduttavaa, että Jaakola totesi aineiston pohjalta, että lapsikeskeisyyden omaksuminen arvioinnissa lisääntyy työntekijän iän ja kokemuksen myötä. (Mt. 132–137.)

Törrönen, Kalliola ja Paaso (2023) analysoivat artikkelissaan lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten käsityksiä siitä, miksi heitä tulee kuulla ja tavata. Tutkimuksessa lasten vastauksissa korostui se, kuka heitä kuulee sekä miten ja mistä asioista. Lapset toivoivat, että työntekijä ymmärtää heitä empaattisesti ja on kiinnostunut kuulumisista. Lasten mukaan on tärkeää, että keskustelu lähtee sen hetkisestä elämäntilanteesta, työntekijät vaikuttavat lapsen toiveiden ja muutosten toteuttamiseen sekä lisäävät heidän turvallisuuden tunnettaan. Kuuleminen mahdollistaa lapselle sen, että he tuntevat itsensä arvostetuksi ja kohtaamiset antavat lapselle reilusta yhteiskunnasta ja mahdollisuudesta vaikuttaa elämänsä kulkuun. (Mt. 136–142.) Tutkimuksen tuloksissa nähdään yhteys Mainstone-Cottonin (2019) ajatukseen lapsen kuulemisesta, joka kiteyttää erinomaisesti lapsen kuulemisen ja kohtaamisen merkityksen:

” lapsilla on oikeus mielipiteisiin ja ideoihin, ja kuulemisen avulla aikuiset saavat ymmärrystä heidän maailmastaan sekä antavat heille tunteen, että he ovat erityisiä ja tärkeitä sekä vahvistavat heidän hyvinvointiaan ja osallisuuden tunnettaan.”

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

1.1.2023 astui voimaan sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen valtakunnallinen uudistus. Suomeen muodostui 21 hyvinvointialuetta, jotka vastaavat oman alueensa sosiaali- ja terveystalvakuista sekä pelastuspalveluiden järjestämisestä. Uudistuksen yhtenä tavoitteena on turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveystalvakuut kaikille suomalaisille sekä siirtää palveluiden painopistettä perustason palveluihin. Tavoitteena on myös yhteensovitettut palvelut, jotka ihminen saa tarpeenmukaisesti ja oikea-aikaisesti. (Sote-uudistus.) Sosiaalihuollon siirryttyä hyvinvointialueille, myös lapsille tehtävä palvelutarpeen arviointi siirtyi kunnilta hyvinvointialueiden vastuulle. Ennen uudistusta kunnat päättivät itsenäisesti, miten lapselle tehtävää palvelutarpeen arviointia toteutettiin kunnassa.

Keski-Suomen hyvinvointialue muodostuu 22 kunnasta. Lapsiperheiden palvelut on jaettu Keski-Suomen hyvinvointialueella neljään alueeseen, jotka ovat keskinen, itäinen, läntinen ja pohjoinen. Lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin kehittämisen ja yhtenäistämistyö on aloitettu, jotta sote-uudistuksen tavoite yhdenmukaisista ja yhdenvertaisista palveluista toteutuisivat. Jotta kehittämistyö on onnistunutta ja tehokasta, on tärkeää selvittää, miten palvelutarpeen arviointia toteutetaan tällä hetkellä näillä neljällä alueella. Tutkimuskysymyksenä esitänkin:

-Miten lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia toteutetaan Keski-Suomen hyvinvointialueella?

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on yleislaki, joka koskee koko väestöä, joten 36 §:n mukaiseen palvelutarpeen arviointiin on oikeus jokaisella ihmisellä iästä riippumatta. Tämä tutkielma on kuitenkin rajattu lapselle tehtävään palvelutarpeen arviointiin Keski-Suomen hyvinvointialueella, koska kaikkien ikäluokkien ja kaikkien hyvinvointialueiden tutkiminen olisi liian laaja tähän tutkielmaan.

4.2 Menetelmä, aineiston keruu ja analyysi

Tutkielma on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkielma. Laadullisessa tutkielmassa kuvataan todellista elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja pyritään löytämään tosiasioita tiettyyn aikaan ja paikkaan liittyen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152). Tässä tutkielmassa halutaan kuvata lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia kokonaisvaltaisesti ja tutkielma rajoittuu Keski-Suomen hyvinvointialueeseen. Laadullisella tutkimuksella pyritä yleistykseen (Tuomi ja Sarajärvi 2011, 85), eikä se ole tämänkään tutkimuksen tarkoitus. Tämän tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään ja selittämään palvelutarpeen arviointia ja sen sisältöä Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että ihmisiä, jotka tietävät tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon, käytetään tiedon tuottajina (Tuomi & Sarajärvi 2011, 85; Hirsjärvi ym. 2004, 155). Tässä tutkielmassa tiedontuottajina käytetään lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia tekeviä sosiaalityöntekijöitä, koska heillä on ajankohtaista tietoa ja kokemusta palvelutarpeen arvioinnista tutkittavalla hyvinvointialueella. Laadullisessa tutkimuksessa ei aseteta varsinaisia ennakkohypoteeseja, mutta on otettava huomioon, että havaintoihimme liittyy aina aikaisempia kokemuksia (Eskola & Suoranta 2008, 19). Koska työskentelen palvelutarpeen arviointia tekevänä sosiaalityöntekijänä tutkimuksen toteuttamisen aikana, on tärkeää, että tiedostan omat kokemukset ja ajatukset sekä otan ne huomioon tutkimusprosessin aikana. Toisaalta, niin kuin Eskola & Suoranta (2008, 21) toteavat, suurin osa tutkimuksesta koostuu aiemmista kokemuksista ja maalaisjärjestä, joten työstäni voi olla hyötyä tutkielman teossa.

Keski-Suomen hyvinvointialue on hyvin laaja maantieteellisesti. Näin ollen tutkimukseen mahdollisesti osallistuvia sosiaalityöntekijöitä on paljon ja haastattelututkimuksen teko olisi ollut liian aikaa vievää tähän pro gradu -tutkielmaan. Tämän takia päädyin keräämään aineiston verkkokyselyn avulla, koska sillä oli mahdollista saada mukaan kaikki lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia tekevät sosiaalityöntekijät. Hain tutkimuslupaa Keski-Suomen hyvinvointialueelta toukokuussa 2023 ja muutamien tarkennusten jälkeen tutkimuslupa myönnettiin toukokuun lopussa. Tämän jälkeen välitin tutkimuskutsun ja kyselylomakkeen hyvinvointialueen yhteyshenkilön kautta alueiden johtaville sosiaalityöntekijöille, jotka välittivät tutkimuskutsut alueen sosiaalityöntekijöille. Kysely luotiin hyvinvointialueella käytössä olevalla Forms-

ohjelmalla. Kyselyn taustatietoina kysyttiin työskentelyaluetta ja arviointien määrää vastaushetkellä. Kyselyn muut kysymykset jakautuivat neljään osa-alueeseen; arvioinnin alkaminen, arvioinnin sisältö ja tekijä, moniammatillisuus sekä arvioinnin päättymisen. Kysely sisälsi avoimia ja suljettuja kysymyksiä. Vastausaikaa kyselyyn oli kaksi viikkoa kesäkuussa 2023.

Kysely on yksi käytetyimmistä kokemuseräisen tiedon keräämisen menetelmistä, vaikka sen käyttöön tutkimuksessa liittyy myös mahdollisia haasteita (Alanen 2011, 146). Kyselyssä ei ole mahdollisuutta varmistua siitä, onko vastaajat vastanneet kysymyksiin huolellisesti, kuinka onnistuneita vastausvaihtoehdot ovat, tietääkö tutkittavat aiheesta tarpeeksi eikä voida ennustaa sitä, miten laajaksi vastaajien kato nousee (Hirsjärvi ym. 2004, 184). Tässä tutkielmassa näitä haasteita on pyritty minimoimaan erilaisin toimenpitein. Kyselylomake on tarkasti ja huolellisesti suunniteltu sekä toteutettu ja sitä testattiin kahdella ulkopuolisella henkilöllä, ennen sen käyttöä. Kyselyyn tehtiin muutoksia koehenkilöiden havaintojen pohjalta. Tässä tutkimuksessa vastaaja joukko valittiin ja rajattiin tarkasti palvelutarpeen arviointia tekeviin sosiaalityöntekijöihin, jotta voidaan varmistua siitä, että vastaajilla on riittävästi kokemusta ja tietoa tutkittavasta aiheesta. Vastaajien katoa pyrittiin ehkäisemään sillä, että kysely on mahdollisimman selkeä, lyhyt ja helppokäyttöinen sekä tutkimuskutsu laadittiin houkuttelevaksi ja motivoivaksi. Tutkimuskutsussa kerrottiin selkeästi tutkielman tarkoituksesta, tavoitteista ja menetelmistä (LIITE1). Tutkimuskutsun lopussa oli linkki kyselylomakkeeseen (LIITE 2), jotta vastaamiseen siirtyminen olisi mahdollisimman helppoa ja nopeaa.

Tutkielman aineiston analysoin teoriaohjaavan analyysin keinoin. Teoriaohjaava analyysi etenee ensin aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa analyysia ohjaavaa tutkielman taustoitus. Kyse ei kuitenkaan ole teorian testaamisesta, vaan abduktiivisesta päättelystä, jossa ajatteluprosessiani ohjaa vuoroin aineistolähtöisyys ja vuoroin taustoitus. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 96–97.) Aineiston saatuaani ryhmittelin vastaukset alueellisiin kokonaisuuksiin, joiden avulla muodostin aineistolähtöisesti kokonaiskuvan arvioinnin toteuttamisesta kullakin alueella. Tämän jälkeen aineisto yhdistettiin yläluokkiin, jotka muodostuivat tässä tutkielmassa taustoituksen avulla, niin kuin teoriaohjaavassa analyysissä yleensä. Tässä tutkielmassa yläluokkia ovat palvelutarpeen arvioinnin aloittaminen, arvioinnin sisältö ja tekijä, moniammatillisuus ja arvioinnin

päättymisen. Lopuksi yhdistin alueilta nousevan tiedon yläluokkiin, jonka pohjalta tein johtopäätöksiä ja tulkintaa siitä, miten palvelutarpeen arviointi toteutuu Keski-Suomen hyvinvointialueella. Tutkimuksen teossa analyysi, tulkinta ja johtopäätökset ovat tutkimuksen teon ydinasioista, eikä näistä ole järkevää puhua erillisinä tutkimuksen osina. (Hirsjärvi ym. 2004, 209.)

4.3 Aineiston hallinta ja eettisyys

Tutkimuksen rekisterinpitäjänä toimi tutkielman tekijä, joten minulla oli vastuu tietojen asianmukaisesta ja lainmukaisesta käsittelystä. Vain minä käsitelin aineistoa ja huolehdin siitä, ettei ulkopuolisilla ollut pääsyä tutkimusaineistoon. Aineisto oli tallennettu kannettavalle tietokoneelle, joka oli Keski-Suomen hyvinvointialueen omistuksessa. Kyseisellä koneella käsitellään työssä käytettäviä arkaluontoisia henkilötietoja, joten kyseisen tietokoneen tietoturva on erittäin kattava. Tietokone ja käytettävät ohjelmat oli suojattu salasanoilla, joten ulkopuolisilla ei ole ollut pääsyä koneella. Tulostetut vastaukset säilytettiin palvelutarpeen arvioinnin toimistossa, lukollisessa kaapissa. Tutkimuksen valmistuttua tutkimusaineisto hävitettiin tietoturvallisesti ja tietokoneelta poistettiin kaikki tutkimukseen liittyvä data lopullisesti. Paperitulosteet hävitettiin samalla tavalla, kuin Keski-Suomen hyvinvointialueella arkaluontoisia henkilötietoja sisältävät asiakirjat.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkittavilta on lupa vastausten käyttöön tutkimuksessa. Tutkimuskutsusta kävi ilmi, että tutkielmaan osallistuminen oli vapaaehtoista ja vastaamalla kyselyyn, tutkittavat antoivat luvan vastausten käyttöön tutkimuksessa. Tutkimuskutsussa kerrottiin, että kyselyyn vastataan nimettömästi. Kyselyn vastaukset pseudonymisoitiin, eli osallistujia ei voida suoraan tunnistaa vastauksista. Tutkimuskutsussa kerrottiin myös tutkielman tarkoituksesta, tavoitteista ja tietosuojasta. Koko tutkimusprosessin ajan noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuksen eettisyyden huomiointi lähti jo tutkimusaiheen valinnasta. Tämä aihe oli eettinen valinta, koska se nousee työelämän tarpeista, on hyvinvointialueiden tavoitteiden mukainen ja palvelutarpeen arvioinnin merkitys arjen sosiaalityössä on suuri. Tutkimusta tehdessä käytettiin vain luotettavaa lähdeaineistoa, joita tarkasteltiin myös kriittisesti. Tiedonhaussa käytettiin tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia

tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusraportissa kuvattiin tutkimusprosessi todenmukaisesti. Tutkimuksessa osoitettiin kunnioitusta alkuperäiselle tutkijalle merkitsemällä lähdeviitteet asianmukaisesta eikä toisen tutkijan työtä plagioitu. Tutkimustulokset osoitettiin tarkasti, huolellisesti ja havainnot tehtiin vain tutkimusmetodin mukaisella tavalla. Tutkimuksen raportissa esitetään tutkimustulokset julkistettavassa muodossa tieteellistä kirjoittamista hyödyntäen, mutta kuitenkin niin, että myös tutkijayhteisön ulkopuoliset lukijat voivat ymmärtää tutkimusprosessia ja tuloksia.

5 PALVELUTARPEEN ARVIOINTI KESKI-SUOMEN HYVINTOINTIALUEELLA

Tässä tutkielmassa hain vastausta siihen, miten palvelutarpeen arviointi toteutuu Keski-Suomen hyvinvointialueella. Aineisto kerättiin Keski-Suomen hyvinvointialueelta, lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia tekeviltä sosiaalityöntekijöiltä sähköisellä kyselyllä kesäkuussa 2023. (LIITE 2.) Kysely laadittiin Forms-ohjelmalla ja sosiaalityöntekijät vastasivat kysymyksiin nimettömänä. Kysely jakautui eri osa-alueisiin, joita olivat esitiedot, arvioinnin alkaminen, arvioinnin sisältö ja tekijä, moniammatillisuus ja arvioinnin päättymisen. Kysely sisälsi sekä avoimia, että suljettuja kysymyksiä. Vastausaikaa kyselyyn oli kaksi viikkoa ja määräajassa vastauksia saapui yhteensä yhdeksän kappaletta. Aineiston perusteella olen nimennyt alueet työparityötä, tiimityötä, menetelmiä ja moniammatillisuutta korostavaksi alueeksi.

5.1 Työparityötä korostava alue

Alueelta kyselyyn vastasi kolme sosiaalityöntekijää. Alueella tehdään eriytettyä sosiaalityötä, eli sosiaalityöntekijät tekevät vain lapsiperheiden palvelutarpeen arviointeja. Vastaushetkellä sosiaalityöntekijöillä oli käynnissä palvelutarpeen arviointeja 45–54 lapsella. Tällä alueella aineistossa korostui vahva työparityö sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä. Aineiston perusteella sosiaaliohjaajilla on merkittävä rooli erityisesti arvioinnin alkuvaiheessa, kun ohjaajat käsittelevät ilmoitukset ja tekee päätöksen arvioinnin aloittamisesta. Tämän jälkeen sosiaaliohjaaja ottaa työparikseen sosiaalityöntekijän arvioinnin tekemiseen ja työparityö jatkuu läpi koko arvioinnin.

Työparityötä korostavalla alueella sosiaaliohjaajat käsittelevät saapuvat ilmoitukset ja yhteydenotot, sekä tekevät kiireellisyysarvion ilmoituksista ja yhteydenotoista. Kiireellisyysarviossa arvioidaan, kuinka pian yhteydenotosta asianosaisiin tulee olla yhteydessä ja miten pian tilannetta on päästävä selvittämään. Yksi sosiaalityöntekijä kuvasi kiireellisyysarvioita näin:

”onko välitön avuntarve, onko lapsi suojelun tarpeessa, onko riskiä, että lapsi altistuu väkivallalle, päihteille, on heitteillä tai on akuutin itsetuhoinen

tai vanhempi akuutin itsetuhoisen. Tällöin käsiteltävä lastensuojelun päivystyksessä tai muutoin nopeasti.”

Alueella sosiaaliohjaaja tekee ratkaisun siitä, aloitetaanko lapsen asioissa palvelutarpeen arviointi. Mikäli arviointia ei aloiteta, sitä perustellaan sillä, että arviointi on juuri tehty tai ilmoituksen aiheena on yksittäinen tapahtuma, joka saadaan puhelussa selvitettyä. Syynä voi olla myös se, että perheellä on jo muuta tukea riittävästi, huolenaihe on pieni, vanhempi kokee arvioinnin turhaksi tai ilmoituksen takia perhe ohjataan ennaltaehkäiseviin palveluihin. Sosiaalityöntekijä kertoi, että kynnyks arviointien aloittamiseksi on nousut ruuhkautuneen työtilanteen vuoksi.

Työparityötä korostavalla alueella palvelutarpeen arvioinnin ensimmäinen tapaaminen järjestetään 1–2 kuukauden kuluessa sen vireilletulosta. Pääsääntöisesti sosiaalityöntekijä on vastuussa arvioinnista, mutta joskus myös sosiaaliohjaaja. Arvioinnin aikana tavataan huoltajia, lapsia ja vaihdellen verkoston jäseniä, joita ovat mm. sukulaiset, päiväkodin, koulun, terveydenhuollon ja perheneuvolan työntekijät. Tapaamisia arvioinnin aikana järjestetään toimistolla, kotona, koulussa, päiväkodissa, perheneuvolassa, sairaalassa, nuorisovastaanotolla, teamsin kautta, aikuissosiaalityöntoimistossa tai muussa asiakkaan verkostossa. Tapaamisia arvioinnin aikana järjestetään kaikkien sosiaalityöntekijöiden mukaan 2–3, johon sisältyy vanhempien ja lapsen tapaaminen, sekä arvioinnin jälkeen siirtopalaveri, jos asiakkuus jatkuu. Alueella on kehitelty yhteistä menetelmää arvioinnin toteuttamiseksi, mutta se ei ole vielä käytössä eikä menetelmien käytöstä ole vielä yhdessä sovittu.

Alueella lapsi tavataan useimmiten. Tapaamiset toteutetaan pääsääntöisesti koululla tai päiväkodissa niin, ettei vanhemmat ole paikalla. Joskus on tilanteita, että myös vanhemmat tai muita ammattilaisia on mukana tapaamisessa. Muista ammattilaisista mainitaan kuraattori ja sairaanhoitaja. Lasten tapaamisilla keskustellaan monista teemoista, kuten koulusta, perheestä, säännöistä, kavereista, vapaa-ajasta, harrastuksista, arjesta, päih-teistä, väkivallasta, iloista ja suruista, suhteista vanhempiin ja kysytään avun tarpeista sekä toiveista. Tapaamisilla käytetään Elämän tärkeät asiat- kortteja, nallekortteja ja joskus askarellaan, piirretään tai leikitään. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että:

”Itse kerron lapsille lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenoton sisällön, jos se on lapsen edunmukaista. Lasten kanssa on tärkeää kertoa miksi tapaamien järjestetään ja mikä on sen tarkoitus.”

Sosiaalityöntekijöiden mukaan lapsi saattaa jäädä tapaamatta, jos kyse on pienestä, alle 5-vuotiaasta lapsesta. Yksi perustelu oli, että vanhempien mukaan lapsi kuormittuu tapaamisesta tai vanhemmat eivät anna lupaa lapsen tapaamiseen, eikä ole perusteita tavata lasta vanhempien vastustuksesta huolimatta. Perusteluna voi olla myös se, että vanhemman kanssa sovitaan tukitoimista heti, jolloin käynnistyy esimerkiksi asiakkuus ja perhetyö. Tällöin sosiaalityöntekijä ajattelee, että perhetyö tulee tapaamaan lasta. Yksi sosiaalityöntekijä perustelee tapaamatta jättämistä seuraavasti:

”pieni lapsi voi jäädä tapaamatta, jos vanhempien kanssa saadaan sovittua tukitoimista. Joskus päivystyksellisesti tai muuten nopeasti lastensuojeluun siirtyvissä perheissä ei ehditä tavata lasta eikä sitä pidetä välttämättömänä, koska perhe on saamassa lastensuojelun avohuollon tukitoimia, joiden aikana tavataan lasta. Joskus lapsen tapaamista ei ole saatu mahduttettua kalerenteriin. Joskus lapsi voi jäädä tapaamatta, koska hänet on tavattu äskettäin tehdyssä arvioinnissa. Jos lapsella on tukitoimia, joissa luottamuksellinen asiakassuhde ei aina tavata lasta.”

Jos palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, yksi sosiaalityöntekijä totesi, ettei arviointi muutu käytännössä mitenkään. Toisen sosiaalityöntekijän mukaan lapsi tavataan todennäköisemmin ja kysytään väkivalta- ja päihdeasioista. Mikäli selvitetään lastensuojelun tarvetta, otetaan yhteyttä yhteistyökumppaneihin, kuten päiväkotiin tai kouluun. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa arvioidaan myös sitä, tarvitseeko lapsi avohuollon tukitoimia ja sitä, mikä on riittävää ja oikeanlaista. Palvelutarpeen arvioinnin aikana arvioidaan myös muiden perheen jäsenten palveluiden tarvetta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan lapsen ja vanhempien tuottama tieto on keskeistä arvioinnissa.

Palvelutarpeen arvioinnin aikana arvioidaan myös lapsen erityisen tuen tarvetta. Sosiaalityöntekijän mukaan lapsen erityisen tuen tarve voi johtua lapsesta itsestään tai vanhemmista. Lapsella voi olla diagnoosi, kuten vaikea ADHD, mielenterveysongelmia, monisairautta tai käytöshäiriö. Toinen sosiaalityöntekijä tiivistää diagnoosit psyykkisiin tai kognitiivisiin diagnooseihin. Lapsi voi olla erityisen tuen tarpeessa myös vanhempien kuormitustekijöiden vuoksi, joita voi olla esimerkiksi vanhemman psyykinen sairaus, päihdeongelma, väkivaltaisuus, uupuminen, tai lapsen kokonaistilanteessa on useita yhtäaikaista sosiaalisia ongelmia. Sosiaalityöntekijä mainitsee myös vaikean eroriidan ja sen, että erityisesti arvioissa tulee painottaa sitä, miten tilanne vaikuttaa lapseen. Erityisen tuen tarve voi syntyä myös siitä, että lapsella monta yhtäaikaista tuen tarvetta, kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen kasvun ja kehityksen tai lapsi vaarantaa itse omaa terveyttä ja

kehitystä. Eräs sosiaalityöntekijä kiteyttää erityisen tuen tarpeen siihen, tarvitseeko perhe sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita.

Moniammatillisuudesta kysyttäessä eräs sosiaalityöntekijöistä totesi, että moniammatillisuus toteutuu arviointityössä koko ajan, koska yleensä työparina toimii sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja. Sosiaalityöntekijät toivat esiin myös verkostopalaverit asiakkaan tarpeen mukaan. Kaikissa vastauksissa nousi esiin yhteydenotto ja yhteistyö eri ammattiryhmien kanssa. Eräs sosiaalityöntekijöistä totesi:

”pienen lapsen kohdalla on erityisen tärkeää tehdä verkostotyötä, koska verkostoilla on tuntemusta lapsesta ja lapsi ei välttämättä osaa vielä itse sanoittaa asioita”

Sosiaalityöntekijät harkitsevat asiakaskohtaisesti ketä muita ammattiryhmiä kutsuu mukaan arviointiin ja eräs sosiaalityöntekijä totesi vastauksessaan, että miettii kenen osallistuminen auttaa arvioinnin tekemistä. Myös vanhempien suostumus ja työtahti saattavat vaikuttaa moniammatillisuuteen arvioinneissa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan useimmiten kutsutut ammattilaiset osallistuvat arviointiin. Sosiaalityöntekijät eivät kokeneet moniammatillisuutta välttämättömänä arvioinnissa, mutta näkevät siinä hyötyjä. Joskus perheillä ei ole muita verkostoja, jolloin moniammatillisuus ei ole mahdollista. Eräs sosiaalityöntekijöistä mainitsi myös sen, ettei vanhemman haasteista ole aina tarpeellista olla yhteydessä kouluun.

Alueella kirjoitetaan aina yhteenveto palvelutarpeen arvioinnista, jonka perhe saa myöhemmin postissa. Yhteenvedosta käy ilmi asiakkaan tilanne, sosiaalipalveluiden ja erityis-tuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuudesta, asiakkaan mielipide sekä arvio omatyöntekijän tarpeesta. Vanhemmilla ja lapsella on mahdollisuus vaikuttaa yhteenvedon sisältöön jälkikäteen ottamalla yhteyttä sosiaalityöntekijään ja pyytämällä muutoksia. Vastaajan mukaan tätä tapahtuu kuitenkin hyvin harvoin. Yhteenvedossa käy erään sosiaalityöntekijän mukaan ilmi palveluiden tarpeen tilapäisyys, toistuvuus ja pitkäaikaisuus. Kahden sosiaalityöntekijän mukaan ei. Kaikkien sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen mahdollinen erimielisyys kirjoitetaan yhteenvedoon ja lopullisen arvion palveluiden tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä.

5.2 Tiimityötä korostava alue

Alueelta kyselyyn osallistui yksi sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä tekee yhdennettyä sosiaalityötä ja vastaushetkellä hänellä oli käynnissä 10 palvelutarpeen arviointia ja 50 lasta oli lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuudessa. Tällä alueella vastauksissa korostui vahva tiimityö, koska koko tiimiä hyödynnetään erityisesti arviointien alkuvaiheessa. Ilmoitusten käsittelijöitä ja arvioinnin tekijöitä ei ole lukittu tiettyihin ammattinimikkeisiin, vaan työnjaosta ja arvioinnin aloittamisesta tehdään päätös yhdessä tiimissä. Alueella tiimi kokoontuu kaksi kertaa viikossa, joka on tärkeää tiimityön toteutumisen kannalta.

Tiimityötä korostavalla alueella sosiaaliohjaaja vie lastensuojeluilmoitukset ja yhteydenotot tiimiin käsiteltäväksi, jossa sovitaan yhdessä työnjaosta. Kiireellisyysarvion tekee päivystävä sosiaaliohjaaja, joka konsultoi sosiaalityöntekijää ja tämä hoidetaan saman päivänä aikana. Sosiaalityöntekijä totesi kiireellisyysarvion sisällöstä:

”mietitään, voiko täytyä kiireellisen sijoituksen kriteerit, onko jokin muu akuutti tarve, (esim. sähköjen katkaisu-uhka tms.) Jos ilmoituksesta jää epäselväksi tilanteen kiireellisyys, soitetaan perheen kotiin tilanteen kartoittamiseksi”

Ratkaisun palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta tehdään yhdessä tiimissä ja jos tilanne on epäselvä, sovitaan, kuka soittaa tarvittavat puhelut. Mikäli arviointia ei aloiteta, perusteluina voi olla, että on kyse yksittäisestä tai ensimmäisestä kerrasta esim. tappelu, päihdekokeilu, näpistys tms. Arviointi voidaan jättää tekemättä, jos vanhemmat pystyvät asettamaan rajoja tai perheellä on kontakti johonkin palveluun ja kokevat sen riittävänä. Palvelutarpeen arviointi nähdään tarpeettomaksi myös tilanteissa, jos lapsella on auki oleva asiakkuus tai perheessä on perhetyötä. Sosiaalityöntekijä totesi vastauksessaan, että yleensä ilmoituksia selvitetään puhelimitse ja vain harvoin selvissä tilanteissa laitetaan kirje saapuneesta ilmoituksesta kotiin. Jos tilanne toistuu, käynnistetään arviointi.

Alueella ensimmäinen tapaaminen perheen kanssa järjestetään muutaman viikon sisällä ilmoituksen saapumisesta. Palvelutarpeen arvioinnista voi olla vastuussa sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja ja arvioinnin aikana selvitetään myös muiden perheen jäsenten palveluiden tarvetta. Vastaajan mukaan hyvinvointialueella on kehitteillä menetelmä palvelutarpeen arviointiin, mutta se ei ole vielä käytössä. Alueella

palvelutarpeen arviointiin osallistuu lapsi ja huoltajat, sekä työparina sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja. Joskus mukana on koulukuraattori, perheneuvolan tai nuorisopsykiatrian työntekijä tai jokin muu ammattihenkilö. Usein muut kuin sosiaalitoimen ammattihenkilöt ovat mukana vain osittain palvelutarpeen arvioinnissa. Tapaamisia järjestetään sosiaalitoimistolla, perheen kotona, perheneuvolassa, nuorisopsykiatrialla, koulussa, päiväkodeissa, mielenterveyspalveluissa, A-klinikalla ym. paikoissa. Tapaamisia on 2–4 arvioinnin aikana. Kysyttäessä palvelutarpeen arvioinnin muuttumisesta, jos sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, sosiaalityöntekijä kuvasi näin:

”vaikea sanoa, miten se käytännössä muuttuisi? Usein silloin on ehkä mukana enemmän viranomaisyhteistyötä, kuten kontakteja poliisiin, psykiatrian toimipisteisiin jne. ja tietoa pyritään hankkimaan enemmän myös kirjallisesti (esim. aiemmista kunnista, rikosrekisteriote tms.)

Tiimityötä korostavalla alueella lapsi tavataan useimmiten arvioinnin aikana. Tapaaminen toteutetaan koulussa, päiväkodissa, sosiaalitoimistolla, perheen kotona, perheneuvolassa tai nuorisopsykiatrialla. Lapsen tapaamiset pyritään järjestämään sosiaalityöntekijä sosiaaliohjaaja työparina. Tilanteen mukaan paikalla on lapsi yksin, lapsi ja vanhempi tai lapsi ja esim. kuraattori tai päiväkodin hoitaja. Lapsen tapaamisen sisältö riippuu saapuneesta lastensuojeluilmoituksesta, mutta yleensä sosiaalityöntekijä pyrkii käymään läpi koko elämäntilannetta, kuten koulua, kotia, läheissuhteita, harrastuksia, kavereita, terveyttä ja arjen sujumista. Pienten lasten kanssa on käytetty Nalle-kortteja ja isompien kanssa jonkin verran lapsen haastattelulomakkeen kysymyksiä. Sosiaalityöntekijän mukaan kokemuksen ja rutiinin myötä olennaiset asiat tulevat oikeastaan ihan itsestään otettua puheeksi. Usein lapsi piirtää tai värittää tapaamisen aikana. Mikäli lasta ei tavata arvioinnin aikana, sitä perustellaan sillä, että lapsella on säännöllinen kontakti ja luottamuksellinen suhde johonkin ammattihenkilöön ja tätä kautta saadaan tietoa lapsen ajatuksista. Jos lapsi on kovin pieni tai jos huolet koskevat esim. perheen taloudellista tilannetta, niin lasta ei välttämättä tavata. Erityisentuen tarpeen arvioinnista kysyttäessä, sosiaalityöntekijä vastasi:

”erityisen tuen tarpeessa olevat on ollut meille hankala ja epämääräinen aihe ja tuollainen jaottelu ylipäänsä tuntuu varsin keinotekoiselta. Arvio tästä jää usein varsin heikosti tehtyä. Usein moniongelmaisuus tai vahvat diagnoosit ja vahva tarve vaikuttaa siihen, että PTA:n yhteenvetolomakkeessa merkitään asiakas erityistä tukea tarvitseväksi. Aihe on kuitenkin

sellainen, että sitä ei varmasti koskaan käydä esim. vanhempien kanssa keskusteluissa.”

Alueella moniammatillisuutta pidetään joissain tapauksissa välttämättömänä ja usein hyödyllisenä. Moniammatillisuus toteutuu niin, että tarvittaessa pyydetään mukaan arviointiin muita ammattilaisia, esimerkiksi psykologi, psykiatri tai psykiatrinen sairaanhoitaja, päihdetyöntekijä, koulukuraattori, neuvolan terveydenhoitaja tai muu vastaava. Tarvittaessa järjestetään verkostopalavereita, joihin kutsutaan lapsen tai perheen kanssa työskentelevät henkilöt. Arviointiin kutsutaan mukaan ammattilaiset tarpeen mukaan, esimerkiksi jos huoli koskee vanhempien päihteidenkäyttöä, pyydetään A-klinikan työntekijä mukaan. Jos huoli koskee koulunkäyntiä, kutsutaan kuraattori. Koulun tai päiväkodin näkemys lapsen tilanteesta selvitetään useimmiten. Useimmiten kutsutut ammattilaiset osallistuvat arviointiin.

Arvioinnin päättyessä useimmiten laaditaan yhteenveto palvelutarpeen arvioinnista. Yhteenvedosta käy ilmi lapsen tilanne, sosiaalipalveluiden ja erityisentuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuudesta, asiakkaan mielipide sekä arvio omatyöntekijän tarpeesta. Perhe saa yhteenvedon myöhemmin postilla. Asiakkaan vaikutus mahdollisuuksista yhteenvetoon kysyttäessä, sosiaalityöntekijä vastasi:

*”joskus asiakkaat ovat soittaneet jälkikäteen ja pyytäneet korjauksia yhteen-
vetoon. Näitä olemme sitten tehneet harkinnan mukaan, erityisesti silloin jos
on asiavirheitä, tai jos asiakas haluaa lisätä jotain. omia johtopäätök-
siämme emme yleensä lähde muuttamaan”*

Yhteenvedodokumentissa on nähtävissä mahdollinen erimielisyys työntekijän ja perheen välillä, mutta yhteenvedosta ei käy ilmi palveluiden tilapäisyys, toistuvuus tai pitkäaikaisuus. Lopullisen arvion tekee sosiaalityöntekijä ja -ohjaaja yhdessä perheen kanssa. Jos tilanteessa on paha erimielisyys, ei voi yhteistyötä jatkaa lapsiperheiden palveluissa, vaan tällöin on harkittava lastensuojelun asiakkuutta tai asiakkuuden päättämistä kokonaan.

5.3 Menetelmiä korostava alue

Alueelta kyselyyn vastasi kolme sosiaalityöntekijää. Alueella tehdään yhdennettyä sosiaalityötä ja asiakkaita on palvelutarpeen arviointien lisäksi sosiaalihuoltolain

mukaisista perhepalveluista, vammaispalveluista, lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollosta. Vastaushetkellä sosiaalityöntekijöillä oli käynnissä 3–16 palvelutarpeen arviointia ja 49–60 asiakkuutta. Yksi sosiaalityöntekijä ei vastauksissaan eritellyt asiakkuuksia lukumäärää. Alueella korostui erityisesti menetelmien käyttö arvioinneissa. Alueelta saaduissa vastauksissa lueteltiin huomattava määrä erilaisia menetelmiä niin lasten, kuin aikuistenkin kanssa työskentelyssä. Aineiston mukaan työntekijöitä on myös koulutettu erilaisten menetelmien käyttöön arvioinneissa.

Menetelmiä korostavalla alueella sosiaalityöntekijä käsittelee lastensuojeluilmoitukset ja sosiaaliohjaaja yhteydenotot. Mikäli kyseinen lapsi on sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen asiakkuudessa, oma työntekijä käsittelee ilmoituksen tai yhteydenoton. Yhden sosiaalityöntekijän mukaan ilmoitukset uusista asiakkaista jaetaan tiimissä. Kiireellisyysarvion alueella tekee johtava sosiaalityöntekijä, sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja tai palveluohjaaja. Kiireellisyysarviossa huomioidaan lapsen ajankohtainen tilanne, ilmoituksen sisältö ja syy sekä se, onko tilanne jatkunut jo pitkään vai onko tilanne uusi. Kiireellisyysarvioissa arvioidaan lapsen hengen vaaraa tai muuta vaaraa, vanhemman voimavarojen totaalista vähyyttä tai kiireellisten tukitoimia tarvetta. Vastauksissa sosiaalityöntekijät nostavat esiin huolen, sen määrään ja vakavuuden, jotka vaikuttavat arvioon. Ratkaisun arvioinnin tarpeesta tekee se työntekijä, joka alkaa palvelun tarvetta selvittämään ja uudet asiakaslapsen ratkaistaan yhdessä tiimissä. Toisen sosiaalityöntekijän mukaan sosiaalityöntekijä tekee päätöksen arvioinnin tarpeesta ja keskustele siitä muun työyhteisön kanssa. Päätökseen vaikuttaa myös se, onko perhe entuudestaan tuttu, huolen koko, onko aloittaminen tarpeen tai onko arviointi tehty hiljattain.

Mikäli palvelutarpeen arviointia ei käynnistetä, se voi johtua siitä, että arviointi on juuri tehty tai lapsi on asiakkuudessa. Arviointi on erään sosiaalityöntekijän mukaan ilmeisen tarpeeton, mikäli kyseessä on nuoren ensimmäinen päihdekokeilu ja vanhemmat ovat puuttuneet asianmukaisella tavalla, eikä asianosaiset koe avulle tarvetta. Arviointi voidaan jättää tekemättä myös tilanteissa, jossa ilmoitus on perätön ja kiusaamistarkoituksessa tehty. Eräs sosiaalityöntekijä perusteli arvioinnin tekemättä jättämistä seuraavasti:

”lapsen arki kunnossa ja vanhemmat pitävät huolta lapsestaan, perusasiat kunnossa. Asiakkuus on jo valmiiksi ja/tai palvelutarpeen arviointi on vasta

*tehty. Ensimmäinen kerta (alkoholikokeilu, näpistys tms.) ja lapsi/nuori tun-
tuu katuvaan ja ymmärtävän, ettei vastaava voi toistua ja lisäksi vanhemmat
ottavat asian vakavasti”*

Ensimmäinen tapaaminen ilmoituksen saapumisen jälkeen järjestetään muutaman viikon sisällä. Palvelutarpeen arvioinnin vastuutyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja yhdessä. Tapaamisia järjestetään sosiaalitoimistossa, koululla, päivähoitossa tai kotona. Arvioinnin aikana tapaamisia on 1–5 ja niihin osallistuvat lapsi, vanhemmat ja tilanteen mukaan sisarukset, koulun henkilökuntaa ja joskus isovanhemmat. Myös ilmoittajatahoon ollaan yhteydessä arvioinnin aikana. Alueella käytetään useita erilaisia menetelmiä, kuten aikajana, verkostokartta, päivärytmi, lapsen ja vanhemman haastattelulomakkeet, nallekortit, väittämäkortit, Audit, väkivaltasuodatin ja erilaiset lomakkeet. Baro-haastattelumenetelmää ja lapset puheeksi menetelmää käyttävät sellaiset työntekijät, jotka ovat saaneet siihen koulutuksen.

Mikäli palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, vastuutyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän mukaan arvioinnissa keskitytään lastensuojelullisiin huoliin/erityisteemoihin enemmän ja arviointi tehdään vähän perusteellisemmin. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi palvelutarpeen arvioinnin muuttumista, mikäli sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve seuraavasti:

*”ei mitenkään silloin kun sosiaalityöntekijä tekee arviointia. Mikäli sosiaa-
liohjaaja tekee omaa palvelutarpeen arviointiaan, johon tarvitaan lasten-
suojelutarpeen selvitys, pyytää hän sosiaalityöntekijän näkemyksen joko kes-
kustelemalla asiasta tiimissä tai ottamalla yhteyttä sosiaalityöntekijään. So-
siaalityöntekijä voi lähteä tapaamisille mukaan tai tehdä arvioin lastensuo-
jelun tarpeesta keskusteltuaan sosiaaliohjaajan kanssa ja/tai luettuaan sosi-
aaliohjaajan kirjaukset”*

Arvioinnissa pidetään keskeisenä tietona perheen tuottamaa tietoa, jota täydennetään ammattilaisten näkemyksillä. Arvioinnin aikana arvioidaan myös muiden perheen jäsenten tuen tarvetta kahden vastaajan mukaan ja yhden mukaan ei. Alueella lapsi tavataan aina, joko kotona, koulussa, päiväkodissa tai sosiaalitoimistossa. Lapsi tavataan ilman vanhempien läsnäoloa ja yleensä paikalla on lapsen lisäksi sosiaalityöntekijä, joskus myös perhetyöntekijä. Lapsen tapaamisella keskustellaan lapsen arjesta, lempiasioista, haaveista, iloista, suruista erilaisten lomakkeiden, korttien, lelujen tai piirtämisen avulla. Yhden vastaajan mukaan käytössä ei ole menetelmiä lapsen tapaamisessa, ja tapaamisen sisältö riippuu paljon lapsen iästä. Lasten ja nuorten kanssa

keskustelun tueksi käytetään ilojen aurinkoa, harmituksen haamua, toiveiden puuta ja kolmea taloa. Mikäli lapsi jätetään tapaamatta, sitä on perusteltu esimerkiksi näin:

”jos lapsi asuu eri paikkakunnalla, eikä ole tekemisissä sen vanhemman kanssa, josta johtuen ilmoitus tullut (esim. muualla asuvan vanhemman rikollisuus tai päihdeongelma)”

Lapsen erityisentuen tarpeen arvioimisesta kysyttäessä vastauksissaan sosiaalityöntekijät totesivat, että tämä on hyvä kysymys, johon ei tiedetä vastausta ja todettiin erityisen tuen tarpeen arvioinnin olevan hankalaa. Sosiaalityöntekijä nosti esiin lain määrittämisen erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta ja totesi, että periaatteessahan lapsi on aina henkilö, joka ei itse osaa hakea tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvueluita. Lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenoton koskiessa lapsen päihdeidenkäyttöä, lapsi vaarantaa käyttäytymisellään omaa terveyttään ja vanhempien mielenterveysongelmat tai päihdeidenkäyttö taas vaarantavat lapsen kasvuolosuhteita. Sosiaalityöntekijä esittikin kysymyksen siitä, mikä on raja erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja lastensuojelulapsen välillä. Toisen sosiaalityöntekijän mukaan lapsen erityisen tuen tarvetta arvioidaan seuraavasti:

”keskustelemalla lapsen ja perheen tilanteesta ja tarvittaessa keskustelemalla asiasta myös tiimissä. Meillä on käytössä erityisen tuen/yleisen tuen/lastensuojelun liikennevalot arvioinnin tukena. Liikennevalojen mukaan erityinen tuki tulee kysymykseen, mikäli perheessä on isoja haasteita ja/tai paljon palveluja, palveluiden löytymisessä ja arjen rakenteissa haasteita, palveluiden vastaanottamista/sitoutumista täytyy seurata ja tukea koko ajan, vaatii (ajoittain) intensiivistä työskentelyä ja joudutaan miettimään kalliiden/intensiivisten palveluiden tarvetta tai vanhemmat eivät tunnista lapsen tarpeita tai näkökulmaa”

Moniammatillisuutta ei nähdä arvioinnissa välttämättömyytenä, mutta joissain tilanteissa se auttaa hahmottamaan kokonaisuutta eikä kukaan pääse selittämään asiaan tosiasiallista paremmaksi. Joskus moniammatillisuus ei ole tarpeellista, jos muiden ammattilaisten näkemykset tilanteesta eivät muuttaisi lapsen tilannetta juuri lainkaan. Moniammatillisuus toteutuu yhteisissä tapaamisissa tai tarvittaessa tietojen keräämisenä muilta ammattilaisilta. Muista ammattilaisista mainitaan lapsen mahdolliset omat työntekijät perheneuvolasta, lastenpsykiatrialta, varhaiskasvatuksesta/koulusta tai neuvolasta. Vanhempien palveluista moniammatilliseen työhön saattavat osallistua työntekijöitä päihdetyöstä, mielenterveyspalveluista tai aikuissosiaalityöstä. Moniammatilliseen työhön valitaan ammattilaiset lapsen tarpeiden mukaan ja perheen

elämään olennaisesti liittyvät ammattilaiset kutsutaan mukaan. Eräs sosiaalityöntekijä totesi, että ammattilaiset valitaan huolen kohdistumisen perusteella, mutta matalalla kynnyksellä ollaan yhteydessä kouluun ja päiväkotiin. Useimmiten kutsutut ammattilaiset osallistuvat yhteistyöhön.

Arvioinnin päättyessä tehdään yhteenveto, jonka perhe saa postilla myöhemmin. Sosiaalityöntekijän mukaan asiakas voi saada yhteenvedon jo viimeisellä tapaamisella, jos se on saatu puhtaaksi kirjoitettua. Kaksi sosiaalityöntekijöistä kertoi, että yhteenvetoon kirjataan lapsen tilanne, sosiaalipalveluiden ja erityisentuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuudesta, asiakkaan mielipide sekä arvio omatyöntekijän tarpeesta. Yksi sosiaalityöntekijä jättää kirjaamatta erityisentuen tarpeen. Sosiaalityöntekijän mukaan asiakkaan mahdollisuudesta vaikuttaa yhteenvedon sisältöön, ei erikseen mainita, vaan kerrotaan, että yhteenveto tehdään tapaamisten ja muun yhteydenpidon pohjalta. Erään sosiaalityöntekijän mukaan asiakkaalla on koko palvelutarpeen arvioinnin ajan mahdollista vaikuttaa palvelutarpeen arviointiin ja tuoda omat näkemykset esiin. Toinen sosiaalityöntekijä kertoi näin:

”yhteenveto luetaan AINA asiakasperheelle ja heidän on mahdollista vaikuttaa sen sisältöön. Lisäksi kerrotaan vanhemmille mahdollisuudesta olla vielä yhteydessä, mikäli kirjallisessa yhteenvedossa jää joku asia vielä mietittävään”

Yhteenvedosta käy ilmi palveluiden tarpeen tilapäisyys, toistuvuus tai pitkäaikaisuus. Mikäli perheellä ja sosiaalityöntekijällä on eriävät näkemykset lapsen tilanteesta, se käy ilmi yhteenvedossa. Lopullisen arvioin lapsen tilanteesta tekee sosiaalityöntekijä yhdessä työparin kanssa. Mikäli vanhemmat ovat täysin eri mieltä ja huoli lapsen tilanteesta on, niin asiakkuus siirtyy lastensuojeluun sosiaalityöntekijän näkemyksen perusteella.

5.4 Moniammatillisuutta korostava alue

Alueelta kyselyyn vastasi kaksi sosiaalityöntekijää. Toinen sosiaalityöntekijä tekee eriytettyä sosiaalityötä ja toinen yhdenntettyä sosiaalityötä. Eriytettyä sosiaalityötä tekevä sosiaalityöntekijä ei pystynyt kertomaan tarkkaa lukua arviointien määrästä vastaushetkellä, mutta totesi niitä olevan useita kymmeniä. Toisella sosiaalityöntekijällä oli vastaushetkellä käynnissä 24 palvelutarpeen arviointia ja 22 lasta asiakkuudessa

lapsiperheiden sosiaalityössä. Alueella korostui moniammatillisuus ja sen tärkeys arviointien kokonaisvaltaisuuden näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät pitävät moniammatillisuutta tärkeänä, joten he selvittävät usein myös koulun tai päivähoidon näkemyksen lapsen tilanteesta, toisin kuin muilla alueilla. Sosiaalityöntekijöiden mukaan alueella moniammatillisuus on erityisen tärkeää, mikäli perheellä on useita toimijoita.

Moniammatillisuutta korostavalla alueella ilmoitukset käsittelee pääsääntöisesti sosiaaliohjaaja, mutta välillä myös sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän mukaan yksikkö on pieni ja tilanteen mukaan asiasta sovitaan. Kiireellisyysarvion tekee sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä yhteistyössä tai ainakin sosiaaliohjaaja keskustele ilmoituksesta sosiaalityöntekijän kanssa. Kiireellisyysarvioissa huomioidaan ilmoituksen sisältö ja se, millaisesta huolesta on kyse. Kiireellisyysarvion sisältöä sosiaalityöntekijä kuvasi:

” onko ilmoituksen johdosta ryhdyttävä toimenpiteisiin seitsemän arkipäivän sisällä vai riittääkö myöhempi puuttuminen. Käytännössä jo yhteydenotto vanhempiin voidaan mieltää ”puuttumiseksi” ja sen pitäisi tapahtua seitsemän arkipäivän sisällä. Työtilanteen vuoksi on välillä jouduttu tekemään erottelua sen suhteen onko vanhempiin ”ehdottomasti” oltava yhteydessä seitsemän arkipäivän sisällä”

Arvioinnin aloittamisesta päätöksen tekee sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja yhdessä. Mikäli arviointia ei aloiteta, sitä perustellaan sillä, että ilmoituksessa mainittu huoli on kertaluontoinen ja vähäinen tai ilmoitus koskee vanhempaa, jonka kanssa lapsi ei ole lainkaan tekemisissä. Arviointi voidaan jättää tekemättä, jos kyseessä on yksittäinen päihdekokeilu ja vanhemmat ovat tilanteen tasalla. Mikäli arviointi aloitetaan, ensimmäinen tapaaminen järjestetään muutaman viikon sisällä. Arvioinnista on vastuussa sosiaalityöntekijä. Tapaamisten määrä arvioinnissa vaihtelee paljon, mutta keskimäärin 2–4, joiden lisäksi on puheluita vanhempien ja verkoston kanssa. Tapaamisiin osallistuu lapsi ja huoltajat, sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja sekä muut mahdolliseen verkostoon kuuluvat esimerkiksi varhaiskasvatus, opettaja tai koulupsykologi. Tapaamisia järjestetään toimistolla, perheen kotona tai koulussa. Lapsen arvioinnin aikana arvioidaan myös muiden perheen jäsenten palveluiden tarvetta. Verkostopalavereja pidetään koululla. Sosiaalityöntekijän mukaan käytössä ei ole erillisiä menetelmiä, mutta tilanteen mukaan saatetaan käyttää Pesäpuu Ry:n materiaaleja.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan palvelutarpeen arviointi ei käytännössä muutu mitenkään, jos sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve. Sosiaalityöntekijän mukaan lastensuojelullisiin huoliin ja niiden käsittelyyn paneudutaan enemmän. Toisen sosiaalityöntekijän mukaan yhteenvedosta jätetään pois nimenomaiset kohdat lastensuojelutarpeen selvittämiseen liittyvät kohdat, ellei tarvetta selvitetä. Lapsen, huoltajien ja muiden sidosryhmien tuottamaa tietoa pidetään keskeisenä arvioinnissa. Toinen sosiaalityöntekijä nostaa esiin sen, että lapsen kertoma on tärkeää. Alueella lapsi tavataan useimmiten tai aina. Yhden sosiaalityöntekijän mukaan yksittäisiä poikkeuksia on ollut, jos lapsi on niin pieni, ettei hän voi tulla itsekseen tapaamiselle. Lapsi tavataan tilanteen mukaan kotona, koulussa tai toimistolla. Vanhempi voi olla mukana tapaamisessa, jos lapsi ei halua tavata ilman vanhempaa. Tapaamisella on yleensä sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja, tai joku muu lapselle tuttu työntekijä. Tapaamisella keskustellaan arjen asioista, perhesuhteista, kaverisuhteista ja ilmoituksen sisällöstä lapsen ikätaso huomioiden. Menetelmänä voidaan käyttää, kuka minusta huolehtii talotehtävää tai tarvekortteja. Sosiaalityöntekijän mukaan erityisentuen käsite ja perustelut eivät ole ainakaan hänelle selvät, eikä alueella ole yhteistä käytäntöä niiden suhteen. Toinen sosiaalityöntekijä toteaa, että erityisen tuen tarvetta on haastavaa arvioida.

Moniammatillisuus on sosiaalityöntekijöiden mukaan useimmiten tärkeää, jos perheellä on useita toimijoita heidän asioissaan. Joskus on vaikeaa saada käsitystä lapsen kokonaistilanteesta ilman moniammatillista yhteistyötä. Ammatillaiset valikoituvat lapsen tilanteen ja lasta koskevan huolen perusteella, sekä sen, onko heillä jo työskentelysuhde perheeseen. Mukaan kutsuttavat ammatillaiset osallistuvat yhteistyöhön useimmiten tai aina ja tahot vaihtelevat tilanteen mukaan. Useimmiten myös koulun näkemys lapsen tilanteesta selvitetään arvioinnin aikana. Arvioinnin päättyessä yhteenvedo tehdään aina ja asiakas saa sen postilla myöhemmin. Yhteenvedosta käy ilmi lapsen tilanne, sosiaalipalveluiden ja erityisentuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuudesta, asiakkaan mielipide sekä arvio omatyöntekijän tarpeesta. Sosiaalityöntekijän mukaan yhteenvedoa ei laadita asiakkaan kanssa ja toinen sosiaalityöntekijä kuvaa asiakkaan vaikuttamisen mahdollisuuksia yhteenvedosta seuraavasti:

”ei tällä hetkellä aikataulullisesti ole mahdollista käydä läpi koontia asiakkaan kanssa. Asiakas voi olla yhteydessä jos yhteenvedossa on jotain kysyttävää tai kommentoitavaa”

Yhteenvedosta käy ilmi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän mahdollinen näkemys ero lapsen tilanteesta. Lopullisen arvion lapsen tilanteesta tekee sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja yhdessä, jotka voivat tarvittaessa konsultoida lastensuojelun tai perhesosiaalityön tiimiä.

5.5 Palvelutarpeen arviointi Keski-Suomen hyvinvointialueella

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten palvelutarpeen arviointi toteutuu Keski-Suomen hyvinvointialueella. On tärkeää tarkastella eroja ja samankaltaisuuksia alueiden välillä, jotta palvelutarpeen arvioinnin kehittäminen ja yhdenmukaistaminen on mahdollista. Kuvassa 2 on kuvattu tiivistetysti aineiston perusteella havaittuja yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia lapselle tehtävästä palvelutarpeen arvioinnista Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Yhtäläisyydet	Eroavaisuudet
<ul style="list-style-type: none">•Kiireellisyysarviossa huomioon otettavat asiat•Syyt arvioinnin tekemättä jättämiselle•Arvioinnin sisältö: tapaamispaikat, tapaamisten määrä•Lastensuojelutarpeen selvityksen tekijä•Lapsi tavataan useimmiten tai aina•Muiden perheen jäsenten tuen tarpeen arviointi•Yhteenveto useimmiten tai aina - asiakas saa sen jälkeen päin postilla - asiakas voi vaikuttaa ottamalla jälkeen päin yhteyttä	<ul style="list-style-type: none">•Yhteydenottojen ja ilmoitusten käsittelijä•Kiireellisiin asioihin reagoiminen•Arvioinnin sisältö•Ensimmäinen tapaaminen 1 viikon - 2 kuukauden kuluessa•Menetelmät•Arvioinnin vastuutyöntekijä•Erityisen tuen määrittely•Palvelutarpeiden tilapäisyys, toistuvuus ja pitkäaikaisuus•Yhteenvedon sisältä

KUVA 2: Yhtäläisyydet ja eroavaisuudet palvelutarpeen arvioinnissa Keski-Suomen hyvinvointialueella

Tutkielman perusteella voidaan todeta, että lapselle tehtävä palvelutarpeen arviointi toteutuu melko samanlaisena koko Keski-Suomen hyvinvointialueella, mutta joitakin eroja on myös havaittavissa. Alueiden välillä on vaihtelua siinä, mikä ammattiryhmä käsittelee

lastensuojeluilmoitukset ja yhteydenotot, sekä tekee päätöksen arvioinnin aloittamisesta. Toisilla alueilla hyödynnetään koko tiimiä, kun jossain vastuu on sosiaalityöntekijällä, toisilla taas ohjaajilla. Tämän mahdollistaa se, että sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 § 5. momentin mukaan ”arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksen mukainen sosiaalihuollon henkilö” jolloin on mahdollisuus käyttää harkintaa, kuka ilmoituksia käsittelee.

Myös kiireellisyysarvion tekijä vaihtelee alueiden välillä sosiaaliohjaajasta aina johtavaan sosiaalityöntekijään. Aineiston mukaan kiireellisyysarvioissa otetaan huomioon hyvin samankaltaisia asioita kaikilla alueilla. Nämä asiat vastaavat Aranevan (2016, 80–81) näkemystä kiireellisestä avun tarpeesta, joita voivat olla hoivaa vaille jäänyt lapsi, päihteidenkäytön vuoksi nopeasti hoitoa tarvitseva henkilö, väkivaltaa kokenut henkilö, vaara- tai onnettomuustilanteeseen joutunut henkilö, joka tarvitsee välittömiä sosiaalipalveluita. Kiireellisen tuen tarpeen arvioinnissa on kuitenkin havaittavissa myös merkittävä ero, siinä kuinka nopeasti kiireellisiin tilanteisiin reagoidaan. Joillakin alueilla kiireellinen tilanne vaatii välittömiä toimenpiteitä, kun taas yhdellä alueella kiireellinen tilanne vaatii toimenpiteitä seitsemän vuorokauden aikana.

Sosiaalihuoltolain 36 § 1. momentissa todetaan, että ”arviointi voidaan jättää tekemättä, mikäli se on ilmeisen tarpeeton”. Aineiston perusteella voidaan todeta, että kaikilla alueilla nähdään olevan tilanteita, jolloin arviointi on ilmeisen tarpeeton. Syyt arvioinnin tarpeettomuuteen ovat samankaltaisia kaikilla alueilla, kuten asian vähäisyys, kertaluontoisuus, muu riittävä tuki tai arviointi on vasta tehty. Lainsäädäntö määrittää ilmeisen tarpeetonta palvelutarpeen arviointia melko väljästi, mutta eri laintulkitsijoiden mukaan tekemättä jättäminen tulee olla poikkeuksellista. Saastamoinen (2016, 170) ja Araneva (2016, 131) korostavat, että jos ilmoituksen tekee ilmoitusvelvollinen viranomaisena, arviointi tulisi aloittaa aina, koska viranomaiset eivät tee ilmoituksia kiusallaan. Aineistosta ei kuitenkaan käy ilmi se, kenen tekemistä ilmoituksista arviointi jätetään tekemättä.

Palvelutarpeen arvioinnin sisältö vaihtelee eri alueiden välillä, niin kuin myös yksittäisen alueen sisällä. Tämä voi johtua siitä, että laki ei tarkemmin määritä sitä, miten arviointi tulee toteuttaa, vaan se tulee toteuttaa lapsen tilanteen vaatimassa laajuudessa. Kaikilla alueilla tehdään kotikäyntejä, tavataan toimistolla, koulussa/päiväkodissa tai muissa palveluissa. Tapaamisia on 1–5 arvioinnin aikana, joka on vastaa Hietamäen (2015)

tutkimustuloksia siitä, että tapaamismäärien keskiarvo on 3,7. Aineistoni mukaan ensimmäinen tapaaminen perheen kanssa järjestetään yhden viikon - kahden kuukauden aikana arvioinnin alkamisesta, joka luo ison vaihtelun alueiden välille. Alueilla on arvioinnin toteuttamiseen käytössä erilaisia menetelmiä, mutta jokainen sosiaalityöntekijä käyttää menetelmiä oman koulutuksen, kokemuksen ja mielenkiinnon mukaan. Koska laki ei säädi siitä, miten arviointi tulee toteuttaa, se antaa yksittäiselle sosiaalityöntekijälle ison vastuun ja velvollisuuden tulkita lainsäädäntöä siitä, mitä arvioinnin tulee sisältää. Tämä vastaa Jaakolan ja Pösön (2022, 372) tutkimustuloksia siitä, että menetelmien käyttö arvioinnissa on vähäistä ja pohjautuu enemmän yksilölliseen harkintaan. Myös Hietamäen (2015) tutkimuksessa todettiin, että toiminnallisten menetelmien käyttö on harvinaista.

Sosiaalihuoltolain 36 §:n 5. momentin mukaan ”arviointista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksen mukainen sosiaalihuollon ammattihenkilö”, joka jättää harkintavaltaa kyseisen ammattilaisen valintaan. Joillakin alueilla vastuutyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä ja jollain taas sosiaaliohjaaja tai molemmat yhdessä. Jos palvelutarpeen arvioinnin aikana selvitetään lastensuojelun tarve, kaikilla alueilla sosiaalityöntekijä on vastuussa arvioinneista, kuten laissa säädetään. Sosiaalihuoltolain 36 § säädetään ”erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä”, mutta aineiston pohjalta voidaan todeta, että alueilla on tehty erilaisia tulkintoja siitä, kuka voi olla vastuussa arvioinnista.

Aineiston perusteella voidaan todeta, ettei arviointi muutu, vaikka sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve. Aineistossa kukaan sosiaalityöntekijöistä ei maininnut laajemmista keinoista lapsen tilanteen arvioimiseksi, joita ovat lastensuojelulain 28 §:n mukainen tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen eikä 29 §:n mukaisesta oikeudesta lapsen tapaamiseen ilman vanhemman suostumusta. Vastauksissa ei myöskään mainittu Jaakolan (2020, 129) tutkimuksessa esiin nostettua lapsen sosiaalisen kasvuympäristön arvioimista. Muutamissa vastauksissa nousi esiin lastensuojelullinen huoli ja sen erityisteemat, mutta vastauksissa ei kuitenkaan tarkennettu, mitä niillä tarkoitetaan.

Kaikilla alueilla lapsi tavataan useimmiten tai aina, joka vastaa Saastamoisen (2016, 190) ajatusta lapsen tapaamisesta arvioinnin vähimmäisvaatimuksena. Tämä poikkeaa merkittävästi Haarakankaan (2018) tutkimustuloksista, jonka mukaan lastensuojelutarpeen selvityksissä lapsi tavattiin noin neljäsosassa selvityksiä. Lapsen

tapaamisilla selvitetään lapsen näkemys heidän omasta arjestaan iän ja kehitystason mukaisesti, joka vastaa lasten omia toiveita keskustelun aiheista Törrösen ym. (2018) tutkimuksen mukaan. Yhteisesti sovittuja menetelmiä lasten tapaamiseen ei ole, ja ne määräytyvät pääosin lapsen iän mukaan. Useimmiten lapsi tavataan ilman vanhempiaan koululla/päiväkodilla, kotona tai toimistolla, jolloin toteutuu Saastamoisen (2016, 190) ajatus siitä, ettei lasta tule tavata vanhempien läsnä ollessa, koska silloin lapsi asetetaan kohtuuttomaan tilanteeseen, eikä hän välttämättä voi ilmaista aitoa näkemystään. Joskus on tilanteita, jossa lapsi ei suostu tapaamiseen ilman vanhempia, joten lapsi voidaan tavata vanhempien läsnä ollessa. Tällöin korostuu yksilöllinen harkinta ja lapsen etu, koska lasta ei tule myöskään pakottaa tapaamiseen. Joskus tapaamisissa on myös mukana muita, lapselle tuttuja ammattilaisia. On myös paljon tilanteita, joissa lapsi jätetään tapaamatta arvioinnin aikana, mutta syyt eri alueilla on melko samanlaisia, kuten lapsen ikä, luottamuksellinen suhde toiseen ammattilaiseen, vanhempien kieltäminen tai alkamassa oleva palvelu, joka tulee tapaamaan lasta säännöllisesti. Muiden perheen jäsenten tuen tarpeen arviointi toteutuu kaikilla alueilla, mutta aineisto ei kuitenkaan kerro tarkemmin, miten muiden perheen jäsenten palveluiden tarvetta arvioidaan ja mihin se johtaa.

Erityisen tuen tarpeen selvittäminen ja määrittely on epäselvää kaikilla alueilla ja yksittäisillä työntekijöillä jää erityisen tuen tarve arvioimatta kokonaan. Sosiaalityöntekijät kokivat, että erityisen tuen määrittely on vaikeaa eikä tiedetä millä perusteella sitä tulisi arvioida. Helppoa erityisen tarpeen arviointi on silloin, kun lapsella on jokin diagnoosi tai sairaus. Myös lainsäädäntö antaa hyvin epämääräisen tulkinnan erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta. Jotkut sosiaalityöntekijät kyseenalaistivat erityisen tuen määrittelyn tarpeellisuutta ja eräs sosiaalityöntekijä esitti kysymyksen siitä, mikä on erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ja lastensuojelulapsen ero? Moniammatillisuutta arvioinneissa ei nähty välttämättömäksi, mutta hyödylliseksi kaikilla alueilla. Alueiden välillä on vaihtelua siinä, ollaanko kouluun/päiväkotiin yhteydessä lapsen tilanteesta ja eri ammattilaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen pyydettyä, niin kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään. Moniammatilliseen työhön osallistuvat lapsen ja perheen tarpeen mukaiset ammattilaiset antamalla tietoa, osallistumalla verkostopalaveriin tai olemalla työparina palvelutarpeen arvioinnissa. Työtilanne voi vaikuttaa moniammatillisen työn toteuttamiseen.

Palvelutarpeen arvioinnin yhteenveto laadittiin useimmiten tai aina kaikilla alueilla, niin kuin sosiaalihuoltolain 37 §:ssä säädetään. Pääsääntöisesti kaikilla alueilla yhteenvetoon kirjataan lain velvoittamat asiakkaan tilanne, sosiaalipalveluiden tarve, erityisentuen tarve, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä, asiakkaan mielipide ja työntekijän arvio omatyöntekijän tarpeesta. Araneva (2016, 156) lisää, että yhteenvedosta tulee käydä ilmi myös lapsen, huoltajan ja muiden yhteistyötahojen näkemys lapsen tilanteesta ja tuen tarpeesta, sekä sosiaalityöntekijän tulee ottaa perustellusti kantaa siihen, täyttyykö lapsen tilanteessa lastensuojelun asiakkuuden kriteerit. Kyselyssä kerättiin tietoa vain sosiaalihuoltolaissa nimetyistä osa-alueista, eikä aineisto kerro, löytyykö yhteenvedosta näitä Aranevan näkemyksen mukaisia tietoja. Yhteenvedosta tulee löytyä myös arvio siitä, onko palveluiden tarve tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista, mutta sen arvioiminen on aluekohtaista ja vähäistä. Kaikilla alueilla asiakas saa yhteenvedon myöhemmin postilla ja asiakkaat voivat vaikuttaa yhteenvedon sisältöön ottamalla myöhemmin yhteyttä työntekijään. On siis mahdollista, että perheet saavat erilaisista sisällöistä koostuvan dokumentin asuinpaikan mukaan, vaikka lähes kaikilla alueilla lain velvoittamat kohdat löytyvät yhteenveto dokumentista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman tulosten mukaan lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi on melko samankaltaista eri alueille, mutta erojakin sen toteuttamisessa on. Tulosten pohjalta nousi erilaisia ajatuksia ja pohdintoja siitä, miten arviointia tulisi kehittää, jotta se vastaisi myös sote-uudistuksen tavoitteita yhdenvertaisista palveluista koko hyvinvointialueella. Kokonaisuuden kannalta on tärkeää pohtia kriittisesti sitä, onko edes tarpeellista täysin yhdenmukaistaa arviointeja koko alueella, vai tulisiko alueille jättää yksilöllistä harkintaa. Yhdenmukaistamista suunniteltaessa tulee ottaa huomioon, että alueilla työnkuva on erilainen, yhdellä alueella tehdään eriytettyä, kun taas muilla aluilla yhdenmukaistettua sosiaalityötä. Erilaisista työnkuvista voidaan päätellä, että alueet ovat eri kokoisia ja väestöpohjaltaan erilaisia, joten onko yhdenmukaistaminen edes mahdollisista. Tulisiko arvioinnin eri osa-alueita pohtia arvioinnin erillisinä osina ja sen avulla pohtia, mitkä osa-alueet tarvitsevat yhdenmukaistamista. Yksi merkittävä osa-alue on kiireellisyyden arviointi, jossa oli eroja alueiden välillä, vaikka useat eri lait velvoittavat hyvinvointialueita arvioimaan kiireellistä tuen tarvetta. Perustuslain (731/1999) 19 §:ssä todetaan, että ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvioiseen elämän edellytyksiä, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Myös lastensuojelulain (417/2007) 26 §:n 2. momentissa todetaan, että ”lastensuojeluasian vireilletulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on välittömästi arvioitava lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve”, niin kuin myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n 1. momentin mukaan ”kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi”. Yhtenäistämällä toimintatapoja kiireellisen avun tarpeen arvioinnissa, voidaan varmistua siitä, että kiireellisyyden arviointi tapahtuu lain velvoittamalla tavalla ja suojelun tarpeessa olevat lapset voidaan tunnistaa yhdenvertaisesti koko alueella. Yhtenäistäminen on merkittävää myös siksi, että kiireellisiksi tuen tarpeiksi määritellään samat asiat ja tapahtumat koko alueelle. Mikäli kiireellisiä tuen tarpeita ei ole määritelty tarkasti, on mahdollista, että joillakin alueilla tilanne arvioidaan kiireelliseksi ja toisella alueella ei, jolloin asiakkaat ovat eriarvoisessa asemassa eri alueiden välillä.

Tutkielman taustoituksessa ja aineistossa nousi esiin erilaisia perusteluja arvioinnin tekemättä jättämiselle, joita oli mm. asian vähäisyys, kertaluontoisuus ja ilmoituksen perättömyys. Jäinkin pohtimaan, miten kyseisiä asioita arvioidaan. Pystytäänkö ilman

arviointia toteamaan asian kertaluontoisuus, vähäisyys tai perättömyys? Saastamoinen (2016, 176) toteaa omassa tulkinnassaan, että arvioinnin tekemättä jättämisen tulee olla erityisen poikkeuksellista, koska lasta koskevan yhteydenoton perusteella on mahdotonta arvioida, onko lapsi sosiaalihuollon tarpeessa. Lapsella on oikeus palvelutarpeen arviointiin ja sitä tulisi tulkita hyvin tiukasti. Toisaalta on pohdittava, onko edes mahdollista aloittaa arviointi kaikista ilmoituksista ja onko se viisasta resurssien käyttöä. Mikäli kaikista ilmoituksista avattaisiin arviointi, heikentäisikö se suojelua tarvitsevien lasten havaitsemista, koska arviointien nousisivat korkeaksi. Uskallan kuitenkin väittää, että joissakin tilanteissa ammattitaito ja kokemus antaa näkökulmaa siihen, millaiset asiat ja tilanteet johtavat lapsen sosiaalihuollon tai suojelun tarpeeseen, eikä siihen aina tarvita palvelutarpeen arviointia.

Saastamoinen (2016, 170) ja Araneva (2016, 131) nostavat esiin, että päätös arvioinnin tekemättä jättämiselle pitää perustua muuhun kuin asianosaiselta saatuihin tietoihin. Onkin tärkeää pohtia yhteisesti sitä, mitä asioita yksittäisen lapsen kohdalla tulee selvittää, jottei päätös arvioinnin tekemättä jättämisestä perustu vain asianosaisilta saatuihin tietoihin. Saastamoinen ja Araneva nostavat esiin myös sen, että tulee riittävän luotettavalla tavalla osoittaa yksityisen henkilön tekemän ilmoituksen olevan perätön, mikäli arviointi jätetään tekemättä. Heidän mukaansa arviointi tulee aina aloittaa, mikäli ilmoituksen tekijä on viranomainen, koska viranomaiset eivät tee ilmoituksia perättömästi tai kiusaamistarkoituksessa. Aineistosta ei käy ilmi, mitä asioita on selvitetty ennen kuin tehdään päätös arvioinnin aloittamatta jättämisestä. Aineiston perusteella arvioinnin tekemättä jättämiselle on useita erilaisia perusteluita ja syitä hyvinvointialueen sisällä. Tuleekin pohtia, onko hyvinvointialueella arvioinnin tekemättä jättäminen poikkeuksellista vai normaali käytäntö. Olisi tarpeen laatia yhteiset kriteerit sille, milloin arviointi jätetään tekemättä, millä perusteilla ja toimenpiteillä, jotta sen tekemättä jättäminen on poikkeuksellista. Huomion arvoista oli myös se, että vain yhdessä vastauksessa nostettiin esiin ilmoituksen perättömyys ja tekeminen kiusaamistarkoituksessa. Kertooko tämä siitä, että kiusaamistarkoituksessa ilmoituksia tehdään vain vähän, vai eikö niitä tunnisteta?

Aineiston perusteella ensimmäinen tapaaminen arvioinnissa järjestetään viikon – kahden kuukauden välillä ilmoituksen tai yhteydenoton saapumisesta. Voidaankin pohtia, miten odotusaika vaikuttaa arviointiin ja sen sisältöön. Jaakolan ja Pösön (2022, 371)

tutkimuksessa todettiin, että arviointiin käytettävällä ajalla on merkittävä vaikutus sen laatuun, joten arviointeihin käytettävään aikaan kiinnitettävä erityistä huomiota. Kun arviointi tulee saattaa loppuun viimeistään kolmen kuukauden päästä sen vireilletulosta, on arviointi aika huomattavasti lyhyempi, jos tapaaminen on kahden kuukauden kohdalla, kuin ensimmäisen viikon aikana. Jos tapaaminen voidaan järjestää jo muutaman viikon kuluessa asian vireilletulosta, jää enemmän aikaa arvioinnin tekemiseen, lapsi ja/tai perhe voidaan tavata useammin kuin kerran arvioinnin aikana sekä käydä laajempaa yhteistä keskustelua palveluiden tarpeesta. Edellä mainitut toimet lisäävät asiakkaan toimijuutta ja toimintakykyä, joka on Alatalon ym. (2019, 11) yksi arvioinnin tavoitteista. Riittävä aika arvioinnin toteuttamiselle varmistaisi myös laadukkaan arvioinnin, joka voi vähentää muiden sosiaalipalveluiden tarvetta.

Aineistosta nousi esiin se, että erilaisten menetelmien käytössä on isoja vaihteluita eri alueiden välillä. Yhdellä alueella nimettiin paljon erilaisia menetelmiä, joita voidaan käyttää, kun taas muille niiden käyttö oli vähäisempää. On tärkeää pohtia sitä, mitä menetelmiä arvioinneissa käytetään. Toisaalta tulee pohtia kriittisesti sitä, onko tarpeen sopia yhteisistä menetelmistä, joita arvioinnissa käytetään? Onko edes mahdollista sopia tarkasti menetelmää tai menetelmiä, jota kaikkien tulee käyttää ottaen huomioon alueiden erot ja perheiden yksilölliset tarpeet? Jaakolan ja Pösön (2022, 371) tutkimus osoitti, ettei menetelmien käytöllä ole yhteyttä arvioinnin laatuun, joten laadun näkökulmasta se ei ole välttämätöntä. Olisiko tärkeämpää luoda yhteiset reunaehdot arvioinnille, jonka sisällä voi käyttää työntekijä ja asiakaskohtaista harkintaa. Tällä varmistettaisiin se, että hyvinvointialueella jokainen lapsi saa yksilöllisen, mutta suunnitelmallisen ja tasavertaisen arvioinnin asuinpaikasta riippumatta.

Niin kuin jo aikaisemmin tämän tutkielman tuloksissa todettiin, eri alueilla tulkitaan eri tavoin sitä, kuka voi olla vastuutyöntekijänä lapsen palvelutarpeen arvioinnissa. Tämä herätti minussa monenlaisia pohdintoja niin lain, kuin asiakkaan näkökulmastakin käsin. Arvioinnista vastuussa olevana työntekijänä voi toimia sosiaaliohjaaja, joka ottaa tarvittaessa mukaan sosiaalityöntekijän, mikäli on tarve arvioida lastensuojelun tarvetta tai lapsella on erityisen tuen tarvetta. Sosiaalityöntekijä voi tulla mukaan arviointiin tai arvioida tarvetta käymällä keskustelua sosiaaliohjaajan kanssa ja/tai lukemalla kirjauksia. Voiko sosiaalityöntekijä arvioida laadukkaasti ja oikein lapsen tilannetta, ellei hän ole itse ole tavannut lasta ja perhettä? Tai voiko tilannetta arvioida toisen ammattilaisen

näkemyksen perusteella, koska lopulta sosiaalityöntekijä on vastuussa tekemistään päätöksistä henkilökohtaisella virkavastuulla? Toisaalta voidaan myös kysyä, haluaako ja pystyykö sosiaalityöntekijä ottamaan kyseistä vastuuta tapaamatta arvioinnin kohdetta? Ja jos asiaa pohditaan asiakkaan näkökulmasta, onko asiakaslähtöistä, että tilannetta arvioi perheelle ja lapselle vieras työntekijä, vain toisen ammattilaisen arvioin perusteella? Tai, että kesken arvioinnin mukaan tulee vieras työntekijä, jolloin se aina muuttaa luotua luottamus- ja vuorovaikutussuhdetta. Mikäli arviointi tehdään kirjausten ja ammattilaisten keskustelujen pohjalta, asiakkaan osallisuus ja toimijuus on mitätöntä, eikä hänellä ole mahdollisuutta itse keskustella tilanteestaan arviointia tekevän työntekijän kanssa. Voidaankin kysyä, onko arviointi näin lain hengen mukaista, vai lain kiertämistä arjen työn helpottamiseksi? Olisi tärkeää kriittisesti pohtia sitä, kuka Keski-Suomen hyvinvointialueella voi olla arvioinnista vastuussa oleva työntekijä, jotta ne toteutuvat asiakaslähtöisesti ja lain mukaisesti.

Mikäli palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, vastaajilla oli vaikeuksia nimetä asioita, joihin kiinnitetään huomioita arvioinnin aikana. Kukaan vastaajista ei maininnut laajempia keinoja lapsen tilanteen selvittämiseksi lainsäädännön näkökulmasta. Johtuuko tämä epätietoisuudesta kyseisistä keinoista, vai siitä, ettei niihin ole juurikaan tarvetta nojata. Tämä on tärkeää selvittää, jotta voidaan varmistua siitä, että keinojen käyttämisen mahdollisuus on kaikilla arviointia tekeillä sosiaalityöntekijöillä tiedossa. Arvioinnin sisällöstä kysyttäessä nousi esiin lastensuojelun erityisteemat, mutta ei tarkemmin määritelty mitä niillä tarkoitetaan. Voidaanko ajatella lastensuojelulain 26 §:n 4. momentin sisältävän lastensuojelun erityisteemat, koska lain kohdassa todetaan, että ”sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien ja muiden lapsen hoidosta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta”. Hyvinvointialueella olisi tärkeää määritellä nämä lastensuojelun erityisteemat ja asiat, joihin arvioinnissa kiinnitetään huomiot, koska kyseiset arvioinnit ja niissä esiin nostettavat lastensuojelulliset huolet lopulta määrittelevät alueen lastensuojelun asiakkuuden kynnyksen ja kriteerit. Toisaalta tutkielman tulokset osoittivat sen, ettei palvelutarpeen arviointiin, jonka yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, käytetä enempää aikaa tai resursseja, kuin palvelutarpeen arviointiin. Oli valitettavaa vahvistaa Haarakankaan (2018) tutkimus tulosta siitä, että lastensuojelutarpeen arviointi tehdään niukkojen tapaamisten ja vähäisen tiedon varassa.

Erityistä pohdintaa herätti se, että Saastamoinen (2016, 171) nosti esiin, että sosiaalityöntekijän tulee arvioida myös muiden hallinnonalojen viranomaisen palveluiden tarvetta palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Tämä on ristiriitaista, koska arviointia tekevä työntekijä ei voi tehdä päätöksiä muiden hallinnonalojen palveluista. Voidaan siis olla tilanteessa, jossa arvioinnin aikana päädytään siihen, että lapsi mahdollisesti tarvitsee esimerkiksi psykiatrisia palveluita, mutta sosiaalityöntekijä ei voi päättää tai vaikuttaa niiden saatavuuteen. Herääkin kysymys, mitä tällä tarkoitetaan lainsäätäjän näkökulmasta? Jos ajatellaan, että sosiaalityöntekijän tulisi arvioida myös esimerkiksi terveydenhuollon palveluiden tarvetta, työntekijällä tulisi olla myös terveydenhuollon koulutus? Kenen vastuulla on, jos palvelutarpeen arvioinnissa on arvioitu lapsen tarvitsevan terveydenhuollon palveluita, mutta niitä ei järjestetä? Onko vastuu silloin terveydenhuollolla vai arvioinnin tehneellä sosiaalityöntekijällä? Tähän tulisi lainsäätäjän kiinnittää erityistä huomiota ja tarkentaa lain säädöksiä, jotta niiden toteuttaminen sosiaalityössä on mahdollista ja vastaa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa.

Aineistosta nousi vahvasti esiin se, että lapsen erityisen tuen tarpeen arvioiminen on epäselvää ja se määritellään jokaisella alueella ja joskus jopa työntekijä kohtaisesti eri tavoin. Erittäin huolestuttavaa oli se, että joskus voi jäädä jopa kokonaan arvioimatta erityisen tuen tarve, vaikka lainsäädäntö velvoittaa sosiaalityöntekijöitä arvioimaan sitä. Eräs vastaaja esitti kysymyksen siitä, mitä eroa on lastensuojelun tarpeessa olevalla lapsella ja erityisen tuen tarpeessa olevalla lapselle. Tähän kysymykseen tulisi löytää yhteinen vastaus hyvinvointialueella, jotta lastensuojeluun ohjautuisi vain suojelun tarpeessa olevat lapset ja erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ohjautuisivat lapsiperheiden sosiaalipalveluihin. On tärkeää, että hyvinvointialueella laaditaan määritelmät siitä, mitä erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tarkoitetaan, koska se takaa tasavertaisen arvioinnin jokaiselle lapselle erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Yhteiset määritelmät myös helpottavat sosiaalityöntekijöitä arvioimaan erityisen tuen tarpeita ja niillä voitaisiin minimoida riski siitä, että yksittäisen lapsen kohdalla erityisen tuen tarve jäisi kokonaan arvioimatta.

Aineistosta oli havaittavissa erilaisia näkökulmia moniammatilliseen työhön, sitä ei pidetä aina välttämättömänä, mutta usein hyödyllisenä. Eräs vastaaja totesi, että joskus työtilanne voi vaikuttaa moniammatillisen työn toteutumiseen. Onko lapsen oikeuksien mukaista, että muuttuvat työtilanteet vaikuttavat siihen, onko lapsen tilanteen arviointi

tehty moniammatillisesti vai ei. Saastamoisen (2016, 191) mukaan arvioinnin vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää sitä, että kaikki lasta koskeva tieto on hankittu hänen lähiympäristöstään, esimerkiksi koulusta/päivähoidosta, koska lapsi viettää siellä suurimman osan valvellaoloajastaan, mutta hyvinvointialueella on vaihtelua sen suhteen, ollaanko lapsen kouluun tai päivähoidon yhteydessä. Eräs vastaaja totesi, ettei yhteydenotto aina ole tarpeellista. Tulee erityisen tarkasti pohtia sitä, miten salassapitovelvollisuus toteutuu, jos sosiaalihuollon tiedoista keskustellaan koulun/päiväkodin kanssa? Erityistä harkintaa vaatii myös se, mitkä asiat ovat koululle/päiväkodille tarpeellisia tietoja, jotta myöskään lapsi ja perhe ei leimaannu turhaan. Tätä harkintaa korostavat myös Vierula, Pösö ja Paavilainen (2019, 298–299), kun nostavat esiin, että tulee kriittisesti arvioida, missä tilanteissa moniammatillinen palvelutarpeen arviointi on tarkoituksen mukaista. Jäin kuitenkin pohtimaan kuka ja miten määritellään kaikki lasta koskeva tieto? Onko mahdollista tai edes tarpeellista saada aivan kaikkea tietoa lapsen tilanteesta. Erityisesti tulisi yhteisesti pohtia, mikä on riittävää Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Yhteenvedodokumentti laaditaan useimmiten tai aina kaikilla alueilla, vaikka sen sisältö saattaa vaihdella alueittain. Erityisesti haluan nostaa esiin sen, että Haarakankaan (2018, 101–104) tutkimuksen mukaan yhteenvedodokumenteista usein puuttui lapsen oma toive ja elämäntilanne lastensuojelutarpeen selvityksissä. Hän kiinnitti huomiota myös siihen, ettei lastensuojelun tarvetta ole perusteltu riittävästi ja selkeästi. On tärkeää, että näihin yhteenvedon kohtiin panostetaan riittävästi, koska vain silloin asiakaslähtöisyys ja erityisesti lapsilähtöisyys voi toteutua. Tämä on tärkeää myös siksi, että lapsen suojeluun liittyvät keskustelut ja toimenpiteet ovat usein herkkiä ja tunteita herättäviä, niin lapsille kuin vanhemmillekin. Kun vanhempi ja lapsi ymmärtävät asiakkuuden perusteet ja tarpeet, on lastensuojelussa työskentely perheen kanssa helpompaa, avoimempaa ja sitä kautta mahdollisesti myös vaikuttavampaa. Aineisto nosti esiin myös puutteen palveluiden tarpeen tilapäisyyden, toistuvuuden ja pitkäaikaisuuden arvioinnissa. Tulee pohtia, johtuuko tämä puute tietämättömyydestä tämän arvioinnissa vai siitä, ettei näitä ole määritelty yhteisesti hyvinvointialueella. Kaiken kaikkiaan tulisi tarkastella kaikkia eri osa-alueita yhteenvedo dokumentissa, jotta yhteenvedoista löytyisi samat asiat alueesta riippumatta.

Hietamäen (2015) tutkimuksessa todettiin, että 25 % tutkimukseen osallistuneista oli saanut yhteenvedon suullisesti, joka ei noussut esiin omassa aineistossani lainkaan. Tämän takia aihe herätti kiinnostusta ja perehdyin lainkohdan sanavalintoihin sana kerrallaan. Lain kohdassa säädetään ”palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta”. Laissa ei mainita erikseen kirjallista dokumenttia, joka on mahdollistanut yhteenvedon antamisen suullisesti. Araneva (2016, 88; 156) kuitenkin toteaa, että yhteenvedon tulee olla erillinen sosiaalihuollon asiakirja. Aranevan mukaan yhteenvedon tulisi valmistua ennen sosiaalipalveluiden järjestämistä, mutta aineiston mukaan näin ei ole millään alueella, vaan asiakas saa yhteenvedon myöhemmin postilla. Araneva korostaa, että asiakaslähtöiseen työskentelyyn kuuluu, että yhteenvedo käydään läpi asiakkaan kanssa, jotta hän voi vaikuttaa sen sisältöön. Tämä ei toteudu hyvinvointialueella, mutta asiakkaalla on mahdollisuus vaikuttaa sisältöön ottamalla yhteyttä jälkikäteen työntekijöihin. Voidaankin pohtia, onko jälkikäteen vaikuttaminen riittävää ja riittävän helppoa vaikuttamista asiakkaalle vai tulisiko yhteenvedo käydä läpi asiakkaan kanssa ennen arvioinnin päättymistä. Tämä vaatisi uudenlaista työn organisointia ja ajankäytön hallintaa, mutta hyvinvointialueen tulee arvioida, halutaanko arvioinneista mahdollisimman tehokkaita vai mahdollisimman asiakaslähtöisiä?

Koska tämä tutkielma on rajattu lapselle tehtävään palvelutarpeen arviointiin, on relevanttia tarkastella sitä, miten lapsilähtöisyys toteutuu hyvinvointialueen palvelutarpeen arvioinneissa. Vaikka palvelutarpeen arviointia koskevassa lainsäädännössä ei erikseen säädetä lapsilähtöisyydestä, on se tärkeä arvo lapsiin kohdistuvassa sosiaalityössä ja sitä korostettiin kaikissa aineistoissa, jotka valikoituivat tämän tutkielman taustoitukseen. Mm. Lahtinen ja Pynnönen (2020,15) toteavat, että arvioinnin lähtökohtana tulisi olla lapsen tuottama tieto elämäntilanteestaan sekä Välimäki ym. (2021,164) toteavat, että arviointia tehdessä tulisi siirtyä aikuiskeskeisyydestä kohti lapsen tilannetta ja tarpeita sekä lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Heidän mukaansa lapsi tulisi nähdä tiedollisena toimijana, ei tiedon kohteena. On huolestuttavaa, että Haarakankaan (2018) tutkimustulokset osoittivat, että vanhempien toimijuus arvioinneissa korostui eikä lapsi ollut arvioinnin keskiössä. Jaakolan (2020, 137) mukaan lapsikeskeisyys keskeisesti yhteydessä lapsen oikeuteen osallistua. Törrösen ym. (2023, 137–141) tutkimuksessa lasten vastaukset korostavat lapsikeskeisen työskentelyn tärkeyttä, koska lapset haluavat itse vaikuttaa

elämäntilanteeseensa ja olla aktiivisia toimijoita. Lapset haluavat, että heidät nähdään lapsina ja ainutlaatuisina yksilöinä, joista aikuiset kantavat vastuun. Lapset toivovat myös, että työntekijä tietää mitä heille on tapahtunut ja tukevat heidän turvallisuutensa tunnetta. Lapset eivät halua vain keskustelua, vaan yhdessä vietettyä aikaa. (emt.) Tämän tutkimuksen aineistossa ei ollut suoria kysymyksiä koskien lapsilähtöisyyttä, mutta voidaan todeta, että lapsilähtöisyys toteutuu melko hyvin palvelutarpeen arvioinneissa, koska lapsi tavataan lähes aina. Se ei kuitenkaan takaa sitä, että lapsen kertoma tieto on arvioinnin lähtökohtana tai sitä, että lapsi on tiedollinen toimija arvioinnissa.

Jaakolan ja Pösön (2022) tutkimuksessa todettiin, että lapsen oikeuksien ja edun toteutumisella on yhteys myös arvioinnin laatuun, on tärkeää pohtia ja tarkastella sitä, miten lapsilähtöisyyttä voitaisiin entisestään lisätä hyvinvointialueella. Lapsilähtöisyydessä on mielestäni tärkeintä se, että lapsi on tavattu, kohdattu ja kuultu, eikä ilman näitä voida työskennellä lapsilähtöisesti. Tutkielman tulos antoi vahvan viestin siitä, että Keski-Suomen hyvinvointialueella lapsi tavataan lähes aina arvioinnin aikana. Lapsen tapaaminen on tärkeää useasta muustakin näkökulmasta, koska mm. Törrösen ym. (2023, 141–142) tutkimus osoitti, että lapsi kokee itsensä arvostetuksi ja kohtaamiset antavat pienellekin lapselle kokemuksen reilusta yhteiskunnasta sekä kokemuksen vaikuttamisesta. Lainsäädännössä ja Lapsen oikeuksien sopimuksessa todetaan, että ”lapsella on oikeus ilmaista oma näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa”. Myös Saastamoinen (2016, 190) tulkitsee lakia hyvin tiukasti ja ajattelee, että sosiaalityöntekijän olevan lapsen ääni ja lapsen tapaaminen on virkavelvollisuus. Aineisto kuitenkin toi esiin sen, että on myös tilanteita, jolloin lapsi jätetään tapaamatta arvioinnissa. Tulisikin kriittisesti pohtia sitä, onko lapsen tapaamatta jättäminen lain ja lapsen oikeuksien hengen mukaista ja jos on, niin milloin on mahdollista toimia näin. Kriittisen pohdinnan jälkeen, tulee laatia yhteiset kriteerit sille, milloin lapsen tapaamatta jättäminen on poikkeuksellista ja perusteltua. Yhtenäistäminen on tärkeää myös siksi, että lapset tulevat kuulluksi eri alueilla tasavertaisesti. Tulisii myös pohtia sitä, miten lapsen oikeus tulla kuulluksi toteutuu, jos vanhempi kieltää lapsen tapaamisen tai lasta ei tavata lainkaan. Herää kysymys, miksi vanhemmalla on oikeus estää lapsen ja viranomaisten tapaaminen? Lapsella on itsemääräämisoikeus, oikeus omaan mielipiteeseen ja oikeus saada tarvitsemiaan sosiaalipalveluita, mutta joissakin tilanteissa huoltajan oikeudet menevät tämän oikeuden edelle.

Ajattelen, että lapsilähtöisyys arvioinneissa toteutuu, lapsi tulee tavata jokaisessa arvioinnissa ja kuulla aina hänen mielipiteensä omasta tilanteestaan, jotta lapsesta tulee aktiivinen toimija. Lapsilähtöisyyttä ja lapsen aktiivista toimijuutta voidaan lisätä myös sillä, että lapsi tavataan arvioinnissa ensimmäisenä, jotta kuva lapsen tilanteesta muodostuu hänen kertomanaan, ei vanhempien kertoman perusteella. Näin arvioinnissa lapsen tieto on ensisijaista ja sitä täydennetään vanhempien sekä viranomaisten tiedoilla. Tämä korostaisi myös sitä, että lapsen tieto tulisi olla arvioinnissa keskiössä. Aineisto ei kerro kuinka monta kertaa lapsi tavataan ja missä vaiheessa arviointia, mutta lapsilähtöisyyden ja lapsen edun näkökulmasta olisi tärkeää, että lapsi voitaisiin tavata enemmän kuin kerran arvioinnin aikana. Olisi tärkeää, että yhteenveto dokumentti laaditaan niin, että myös lapsella on mahdollisuus ymmärtää ja vaikuttaa sen sisältöön. Olisiko mahdollista laatia lapselle oma, ikätasoinen versio yhteenvedosta.

Lapselle tehtävää palvelutarpeen arviointia on tutkittu vielä melko vähän, vaikka sosiaalihuoltolaki on ollut voimassa jo kohta kymmenen vuotta. Lähitulevaisuudessa olisi tärkeää kohdentaa enemmän tutkimusta palvelutarpeen arviointiin, koska se on tärkeä osa sosiaalihuollon prosessia ja portti sosiaalipalveluihin. Erityisesti tulisi tutkia sitä, miten palvelutarpeen arvioinnin lainsäädäntöä tulkitaan eri alueilla ja vaatiiko lainsäädäntö edelleen tarkennuksia. Mielestäni tarvitsee useaankin eri kohtaan, joita olen nostanut esiin aikaisemmissa pohdinnoissani. Tulisi myös tutkia sitä, palveleeko palvelutarpeen arviointi sellaisenaan asiakkaita, lapsia ja perheitä, vai tulisiko siihen tehdä isoja, rakenteellisia muutoksia. Oma ajatukseni on, ettei arviointi tarvitse välttämättä rakenteellisia muutoksia, mutta tarkennuksia lain eri pykäliin, joita olen aikaisemmin pohdinnoissani esittänyt. Tulevaisuuden tutkimusten toteuttamiseen tulee ottaa myös mukaan asiakkaita, jotta palvelutarpeen arviointia voidaan yhteiskehittää suuntaan, jossa se palvelee kaikkia kansalaisia vauvasta vaariin tasavertaisesti alueesta riippumatta.

LÄHTEET

Alanen, Riikka (2011) Kysely tutkijan työkaluna. Teoksessa Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.) *Kieltä tutkimassa*. Tampere: Tammerprint. 146–161.

Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4.painos. Riika: InPrint.

Alatalo, Marjo & Miettunen, Nanna & Liukko, Eeva & Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena (2019) *Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa: Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanosta ja palveluiden järjestämisestä*. THL työpäperi 2019_039. Viitattu 20.5.2023. <https://www.julkari.fi/handle/10024/139080>

Araneva, Mirja (2016) *Lapsen suojelu toteuttaminen ja päätöksen teko*. Liettua: Balto print.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8.painos. Tampere: Vastapaino.

Günther, Kirsi & Hasanen, Kirsi & Juhila, Kirsi. Johdanto: analyysi ja tulkinta. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 6.5.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>

Haarakangas, Tanja (2018) *Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksessa*. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Licensiaatintutkimus. Viitattu 27.8.2023. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f23bdf19-0e4c-405a-8da6-7b1625b54b13>

Hallikainen, Markku (2019) *Palvelutarpeen arviointi aikuissosiaalityössä*. Teoksessa Minna Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin*. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 44. 34–41. Viitattu 29.8.2023. <https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/N%C3%A4k%C3%B6kulmia-palvelutarpeen-arviointiin.pdf>

Hietämäki, Johanna (2015) *Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 27.8.2023. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46576/978-951-39-6257-9_vaitos_220812014.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) *Tutki ja kirjoita*. 10.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hämeen-Anttila, Lotta (2017) *Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut*. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Great Britain: The Policy Press. Tallinna: Printon.

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen Yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 19.8.2023. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23436/urn_isbn_978-952-61-3435-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jaakola, Anne-Mari & Pösö, Tarja (2022) Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 30(4), 359–375. Viitattu 19.8.2023. <https://journal.fi/janus/article/view/114926>

Juhila, Kirsi. a. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/> Viitattu 29.1.2023.

Juhila, Kirsi. b. Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/> Viitattu 29.1.2023.

Lahtinen, Pia & Pynnönen, Jaana (2021) *Opas lapsilähtöiseen palvelutarpeen arviointiin*. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Paavola, Jutta & Hallikainen, Markku (2019) Palvelutarpeen arvioinnin prosessi. Teoksessa Minna Zechner (toim.) *Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin*. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 44. 57–78. Viitattu 29.8.2023. <https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/N%C3%A4k%C3%B6kulmia-palvelutarpeen-arviointiin.pdf>

Perustuslaki 731/1999.

Saastamoinen, Kati (2016) *Lapsen suojelu viranomaisten ja muiden toimijoiden yhteistyönä*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Sote-uudistus (2022) *Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus*. Valtioneuvosto. Viitattu 20.5.2023. <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017) *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu* 2017:5. Helsinki.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2011) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 7.painos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Törrönen, Maritta & Kalliola, Susanna & Paaso, Sari-Anne (2023) ”Sit tietää mitä sille lapselle on tapahtunut” – Alle 12-vuotiaiden lasten kuuleminen lastensuojelutyössä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 31(2), 128–144. Viitattu 27.8.2023. <https://journal.fi/janus/article/view/116372>

Vierula, Tarja & Pösö, Tarja & Paavilaine, Eija. (2019) Moniammatillisuus ja palvelutarvearviointi lapsi- ja perhepalveluissa. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):3. Viitattu 20.5.2023.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138273/YP1903_Vierulaym.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Välimäki, Sanna & Vornane, Riitta & Vanjusov, Heidi & Hämäläinen, Juha (2021) Asiakasturvallisuus lastensuojelussa. Teoksessa Taina Kurki, Virpi Jylhä & Taru Kekoni (toim.) Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon Trukikoda. 161–187.

Zechner, Minna (2019) PRO SOS -hanke ja palvelutarpeen arviointi. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 44. 15–17. Viitattu 29.8.2023. <https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/N%C3%A4k%C3%B6kulmia-palvelutarpeen-arviointiin.pdf>

Zechner, Minna & Hytti, Tytti (2019) Sosiaalisesta diagnosoinnista palvelutarpeen arviointiin. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 44. 42–56. Viitattu 29.8.2023. <https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/N%C3%A4k%C3%B6kulmia-palvelutarpeen-arviointiin.pdf>

LIITTEET

Liite 1: Tutkimuskutsu

22 kuntaa yhdistyi Keski-Suomen hyvinvointialueeksi, eikä ole saatavilla tietoa siitä, miten eri kunnat ovat järjestäneet ja toteuttaneet lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia. Sote-uudistuksen yhtenä tavoitteena oli varmistaa yhdenmukaiset ja yhdenvertaiset palvelut kaikille hyvinvointialueen asukkaille. Keski-Suomen hyvinvointialueella on alkanut kehittämistyö lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin yhdenmukaistamiseksi koko hyvinvointialueella.

Pyydän sinua sosiaalityöntekijä vastaamaan kyselyyn, jonka tavoitteena on selvittää, miten lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia toteutetaan tällä hetkellä Keski-Suomen hyvinvointialueen neljällä eri vastuualueella. Osallistuminen on vapaaehtoista ja voit keskeyttää vastaamisen, jolloin vastaukset eivät tallennu aineistoon. Vastaamalla kyselyyn annat luvan vastausten käyttöön tutkimuksessa.

Kyselyyn vastataan nimettömästi ja tietoja käsitellään EU:n tietosuojavaatimusten mukaisesti. Kysely sisältää suljettuja ja avoimia kysymyksiä neljästä eri teemasta; yhteydenotosta, palvelutarpeen arvioinnin sisällöstä ja tekijästä, moniammatillisuudesta ja palvelutarpeen arvioinnin päättymisestä. Tutkimustuloksissa tehdään johtopäätöksiä eri alueiden tavasta toteuttaa palvelutarpeen arviointia ja lopuksi etsitään yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia alueiden välillä kehittämistyön tukemiseksi.

Kyselyt ovat luottamuksellisia ja niitä käsittelee vain tutkija. Lomakkeita ei luovuteta missään vaiheessa muiden käyttöön ja aineisto on suojattu asianmukaisesti tutkijan tietokoneella. Tutkimustulokset julkaistaan ryhmätasolla, eikä ketään voi niistä henkilökohtaisesti tunnistaa. Tutkimuksen valmistuttua kaikki aineisto hävitetään lopullisesti.

Työskentelen Keski-Suomen hyvinvointialueen keskisellä alueella lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä, ja tutkimus on osa Tampereen yliopistossa suoritettavaa yhteiskuntatieteiden maisteritutkinnon pro gradu- tutkielmaani. Tulokset julkaistaan pro gradu- tutkielmani yhteydessä ja tallennetaan Tampereen yliopiston Trepo järjestelmään.

Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita sinun ajatuksistasi ja kokemuksista, koska tutkimustuloksia tullaan hyödyntämään suoraan lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin kehittämisessä Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Kyselyyn voit vastata tästä [linkistä](#) (mikäli linkki ei aukea, paina hiiren oikeaa painiketta ja valitse avaa linkki).

Kyselyyn vastaaminen kestää noin 13 minuuttia. Kyselyyn vastaamisaikaa on 9.6.2023 saakka.

Mikäli sinulle herää kysymyksiä tutkimuksesta, ota rohkeasti yhteyttä minuun. Vastaan mielelläni kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin
Maija Kinnunen

Liite 2: Kyselyn kysymykset

ESITIEDOT

- Työskentelen tällä hetkellä
 - o keskisellä alueella
 - o pohjoisella alueella
 - o läntisellä alueella
 - o itäisellä alueella?
- Teetkö yhdennettyä sosiaalityötä?
 - o kyllä
 - o ei
- Montako palvelutarpeen arviointia sinulla on käynnissä vastaamishetkellä? (avoin kysymys)
- Mikäli teet yhdennettyä sosiaalityötä, mitä muita sosiaalityön vastuualueita työhösi kuuluu? Montako asiakkuutta sinulla on vastuullasi kultakin sosiaalityön vastuualueelta? (avoin kysymys)

VIREILLETULO

- Kuka käsittelee ilmoituksen/yhteydenoton yksikössänne ja miten? (avoin kysymys)
- Kuka tekee ilmoitusten/yhteydenoton kiireellisyysarvion? (avoin kysymys)
- Mitä asioita kiireellisyysarviossa huomioidaan? (avoin kysymys)
- Kuka tai miten yksikössänne tehdään ratkaisu siitä, aloitetaanko palvelutarpeen arviointi? (avoin kysymys)
- Mitkä ovat yleisimmät perustelut sille, ettei palvelutarpeen arviointia aloiteta? (avoin kysymys)

PALVELUTARPEEN ARVIOINNIN SISÄLTÖ JA TEKIJÄ

- Kuinka pian ilmoituksen/yhteydenoton saapumisen jälkeen järjestetään ensimmäinen tapaaminen?
 - o noin viikon kuluttua
 - o muutaman viikon sisällä
 - o kuukauden sisällä
 - o 1–2 kuukauden sisällä ilmoituksen saapumisesta
- Kuka voi olla vastuussa palvelutarpeen arvioinnista?
 - o sosiaalityöntekijä
 - o sosiaaliohjaaja
 - o muu, mikä
- Onko yksikössänne käytössä menetelmiä arvioinnin tekemiseen? Jos on, niin mitä ne ovat? (avoin kysymys)
- Ketkä osallistuvat lapsen palvelutarpeen arviointiin? (avoin kysymys)
- Missä tapaamisia toteutetaan? (avoin kysymys)
- Kuinka monta tapaamista on keskimäärin yhden lapsen arviointiin liittyen? (avoin kysymys)

- Miten palvelutarpeen arviointi muuttuu, jos sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve? (avoin kysymys)
- Kenen tuottamaa tietoa pidetään keskeisenä palvelutarpeen arvioinnissa?
- Tavataanko lapsi aina arvioinnin aikana?
 - o aina
 - o useimmiten
 - o harvemmin
 - o ei koskaan
- Mikäli lasta ei tavata arvioinnin aikana, mitkä ovat perustelusi sille? (avoin kysymys)
- Jos lapsi tavataan arvioinnin aikana, missä tapaaminen yleensä toteutetaan ja ketä siinä on paikalla? (avoin kysymys)
- Mistä asioista lapsen kanssa keskustellaan tapaamisella? Onko käytössä menetelmiä tai välineitä lapsen tapaamisessa? (avoin kysymys)
- Selvitetäänkö lapsen arvioinnin aikana myös muiden perheen jäsenten palveluiden tarvetta?
 - o Kyllä
 - o Ei
- Miten arvioidaan lapsen erityisen tuen tarvetta? Mitkä ovat erityisen tuen perustelut? (avoin kysymys)

MONIAMMATILLISUUS

- Miten moniammatillisuutta toteutetaan arvioinneissa? (avoin kysymys)
- Selvitetäänkö koulun tai päiväkodin näkemys lapsen tilanteesta?
 - o aina
 - o useimmiten
 - o harvemmin
 - o ei koskaan
- Ketä muita ammattilaisia osallistuu palvelutarpeen arviointiin? (avoin kysymys)
- Osallistuvatko kutsumasi ammattilaiset arviointiin, mikäli sitä pyydät?
 - o aina
 - o useimmiten
 - o harvemmin
 - o ei koskaan
- Millä perusteella valitset ammattilaiset mukaan arviointiin? (avoin kysymys)
- Koetko moniammatillisuuden välttämättömäksi arvioinnin aikana? Perustele. (avoin kysymys)

ARVIOINNIN PÄÄTTYMINEN

- Laaditko yhteenvedon palvelutarpeen arvioinnista?
 - o aina
 - o useimmiten
 - o harvemmin
 - o en koskaan
- Mitkä seuraavista käy ilmi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa?
 - o kuvaus palvelutarpeen arvioinnin toteuttamisesta
 - o Asiakkaalla on oikeus erityiseen tukeen
 - o Lapsen arvioi tuen ja palveluiden tarpeesta
 - o Ammattihenkilön arvio tuen ja palveluiden tarpeesta

- Asiakkuuden jatko
 - Tarvitseeko asiakas omatyöntekijän?
- Milloin yhteenvedo valmistuu ja milloin asiakas sen saa?
 - Arvioinnin viimeisellä tapaamisella
 - Myöhemmin postilla
- Onko asiakkaalla mahdollisuus vaikuttaa yhteenvedon sisältöön? Jos on niin miten ja missä vaiheessa? (avoin kysymys)
- Arvioidaan asiakkaan palveluiden tarpeen tilapäisyyttä, toistuvuutta ja pitkäaikaisuutta?
 - kyllä
 - ei
- Ilmeneekö yhteenvedosta asiakkaan ja työntekijän mahdollinen erimielisyys palveluiden tarpeesta?
 - kyllä
 - ei
- Kuka tekee lopullisen arvion lapsen palveluiden tarpeesta? (avoin kysymys)